

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ŞİDDET VE TERÖR BAĞLAMINDA
KULLANILAN AYETLERİN İLK DÖNEM
TEFSİRLERİNDEN GÜNÜMÜZE YORUM
FARKLARI**

Hüseyin İHTİBAR

2501141216

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Bilal GÖKKIR

İstanbul, 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : HÜSEYİN İHTİBAR Numarası : 2501141216
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : TEMEL İSLAM BİLİMLERİ Danışmanı : PROF. DR. BİLAL GÖKKİR
Tez Savunma Tarihi : 30.04.2019 Saati : 10:00
Tez Başlığı : "ŞİDDET VE TERÖR BAĞLAMINDA KULLANILAN AYETLERİN İLK DÖNEM
TEFSİRLERİNDEN GÜNÜMÜZE YORUM FARKLARI"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulara sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / ÖYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. BİLAL GÖKKİR		Kabul
2- PROF. DR. YAŞAR DÜZENLİ		Kabul
3- PROF. DR. RAMAZAN BİÇER		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. ÖMER ÇELİK		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ MUHAMMED İSA YÜKSEK		

ÖZ

ŞİDDET VE TERÖR BAĞLAMINDA KULLANILAN AYETLERİN İLK DÖNEM TEFSİRLERİNDEN GÜNÜMÜZE YORUM FARKLARI

HÜSEYİN İHTİBAR

İslam dininin temel kaynağı olan Kur'an ayetlerindeki anlam zenginliği, birden fazla anlayış, yorum ve tefsiri doğurmuştur. Kur'an'ın anlamına yönelik bu farklı yaklaşımlar, Müslümanların genelinin inanç, kabul ve akidesi doğrultusunda şekillenmiştir. Ancak Kur'an'ı bu yorumlama biçimlerinde genel-geçer İslami yaklaşımların dışında algı ve anlayışlar da ortaya çıkmıştır. Bu durum, geçmişte olduğu gibi günümüzde de mevcuttur.

Metot, anlayış ve referans olarak kullandıkları ayetler doğrultusunda günümüzdeki bu kişi ve kesimlerin ezici çoğunluğunun, Müslümanların %90'ının dışında bir dini anlayışa sahip olduğu görülmektedir. Bu nedenle, söz konusu ayetleri, kendilerine öncü ve rehber olarak kabul ettikleri kişi/kişilerin ideolojileri, yaklaşım ve anlayışları doğrultusunda yorumlamaktadırlar.

Bu tür yorum ve tefsirler, Müslümanların büyük çoğunluğunu oluşturan kesim tarafından benimsenmemiş ve azınlıkta kalan bir yaklaşım olarak değerlendirilmiştir.

Bu doğrultuda onlar, İslam tarihinde aykırı olarak nitelenen ve protest bir yapıya sahip olan kimselerin, ilgili ayetlere yönelik tefsir ve diğer çalışmalarına sarılmışlardır. Öte yandan bu grupların hareket alanlarına bakıldığında, daha çok devlet olgu ve otoritesinin oluşmadığı, ülkenin bir kaos içerisinde olduğu bölgeleri seçtikleri ve oralarda yeşermeye çalıştıkları da görülmektedir. Bu yönleriyle, ideal bir devlet oluşturma düşüncesiyle hareket ettikleri ve bunu gerçekleştirmek yolunda da bazı Kur'an ayetlerini, bağlamından kopararak tefsir ettikleri görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Tefsir, Marjinallik, Dini yorum, Kaos.

ABSTRACT

FROM PAST TO PRESENT INTERPRETATIONS DIFFERENCES of THE VERSES of QORAN THAT ARE ATTRIBUTED IN THE CONTEXT of VIOLENCE and TERRORISM

HUSEYİN İHTİBAR

The meaning of the verses of Qur'an, which is the main source of Islam, has given rise to more than one understanding, interpretation and interpretation. These different approaches to the Qur'an's meaning have been shaped according to the belief, acceptance and conclusion of the general Muslims. However, the Qur'an also has some marginal perceptions and understandings in these interpretations. This is the case today as it was in the past.

The Holy Qur'an verses, which have been applied by such marginal organizations today, have been emphasized by the history of Islam. In line with the verses that they use as a method, understanding, and reference, it is seen that the overwhelming majority of the marginal organizations today are the members of the contrarian thought. For this reason, they interpret these verses in line with the approach and understanding of the persons/persons they consider to be pioneers and guides.

The verses which were used as a supporter and supported by the marginal groups and groups were against the approach, interpretation, commentaries, and favors of the leading commentators of the Muslims. It is seen that the people who are engaged and take part in religious abuse are predominantly marginal. In this respect, they have embraced their commentary on the verses of some commentators, who is considered to be a contrary of the history of Islam and which has a protest structure.

Key Words: Qur'an, *Tafsir*, Marginal, Religious interpretation, Chaos.

ÖNSÖZ

Kur'an-ı Kerim'in muhatabı, öncelikle Müslüman olarak yüce kitabı benimseyenlerdir. Kur'an, Mü'minlerin özellikle dini alanda düşünce, inanç ve davranış biçimlerini şekillendirmektedir. Bu nedenle mü'minlerin iman esaslarından biri olarak Kur'an, bir mü'minin dini konuları anlama ve öğrenmede başvuracağı yegâne kaynaktır.

Kur'an, bir Müslümanın dini inançlarını anlamada ve dini buyrukları ve muamelatı uygulamada ana referansı olduğunda, tüm mü'minler ittifak halindedir. Ancak burada temel sorun, Kur'an'ın anlaşılma biçimidir. Söz konusu Kur'an'ın anlaşılma şekli, İslam tarihinde mezheplerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Nitekim Ehl-i sünnet, Mu'tezile, Şia ve Haricilik gibi itikadi İslam mezhepleri ile Hanefî, Şafîi, Hanbelî ve Maliki gibi fihhi mezheplerin ayrılık noktaları, büyük oranda Kur'an ayetlerinin anlaşılış biçiminden kaynaklanmıştır.

İslam bilginlerinin ezici çoğunluğu, Kur'an'ın anlaşılmasında, Kur'an'ın ana temasını aşmayan yorum, tefsir ve te'villeri kabul edilebilir görmüşlerdir. Ancak söz konusu âlimler, Kur'an'ın genel yapısına uymayan ve özünden uzak gördükleri yaklaşım ve yorumları, aşırılık olarak değerlendirmişlerdir.

Kur'an'ı anlama ve yorumlamada aşırılık olarak kabul edilen görüşler, bid'at olarak nitelendirilmiş ve İslam dünyasının büyük çoğunluğu tarafından benimsenmemiştir. Bu tür anlayışlar, daha çok Müslümanların genelinin dışında kalan kesimler tarafından özümsemiştir. Bu tür uç gruplar, genelde aykırı ve protest olarak nitelendirilmiştir.

Aykırı düşünce mensuplarının temel iddiası, Kur'an ve sahih hadis merkezli bir dini anlayış olmasına rağmen onların Kur'an'ı anlayış biçimleri, Müslüman âlimlerin geneli tarafından bid'at olarak nitelendirilmiş ve İslam dünyasının büyük çoğunluğu tarafından kabul görmemiştir.

Biz bu çalışmamızda, Müslümanların geneline aykırı olan düşünce mensuplarının, kendi anlayış ve hareket tarzlarına dayanak olarak kabul ettikleri, Kur'an-ı Kerim ayetlerinin yorumlanış biçimleri karşısında müfessirlerin yorumları üzerinde durmaktayız. Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, azınlıkta kalan grupların kendi düşüncelerini kanıtlamak amacıyla delil olarak kullandıkları Kur'an ayetlerinden, mü'minlere hitap eden bölümler incelenmektedir. İkinci bölümde ise, söz konusu kesimin referans olarak kullandıkları ve muhtevasında müşriklerin muhatap

olarak alındığı ayetlerin tefsirleri yer almaktadır. Çalışmamızın son kısmı olan üçüncü bölümde ise, Ehl-i kitabın davranış ve tutumlarının vurgulandığı ve değerlendirildiği ayetler ile ilgili tefsirler incelenmektedir.

Bu çalışmamızın konu tespiti, yöntem ve şekillenmesinde yardımını esirgemeyen ve büyük destek sağlayan danışman hocam Prof. Dr. Bilal GÖKKIR Beyefendiye şükranlarımı sunuyorum. Kaynak teminin ve değerli hazinesinden istifade ettiğim Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) yönetici ve çalışanlarına, Prof. Dr. Ramazan Biçer beyefendiye teşekkür ederim. Bu süreçte bana manevi destek sağlayan eşime de, nazik katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Gayret bizden başarı Allah'tandır.

Hüseyin İHTİBAR

İstanbul, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ.....	V
KISALTMALAR LİSTESİ	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜ'MİNLERE YÖNELİK AYETLER

1. Bakara suresi 216-217 Ayet.....	10
2. Bakara suresi 278 ve 279. Ayetler	12
3- Fetih suresi 29. Ayet	14
4. Bakara suresi 256. ayet	16
5. Enfâl suresi 15. Ayet.....	20
6. Enfâl suresi 65. ayet.....	21
7. Yusuf suresi 103. ayet.....	23
8. Nur suresi 1. Ayet	25
9. Ankebut Suresi 69. Ayet	26
10. Nasr suresi 1 ve 2. Ayetler	29

İKİNCİ BÖLÜM

MÜŞRİKLERE YÖNELİK AYETLER

1. Bakara suresi 191 ayet	32
2. Enfâl suresi 39. Ayet.....	34
3. Nisa suresi 89 ayet	37
4. Nisâ suresi 91. ayet	39
5. Enfâl suresi 60. ayet.....	40
6. Tevbe suresi 5. ayet.....	41
7. Tevbe suresi 14 ve 15. ayetler.....	42
8. Tevbe suresi 73. ve Tahrir suresi 9 ayetler.....	44
9. Muhammed suresi 4. Ayet	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EHL-İ KİTABA YÖNELİK AYETLER

1. Bakara suresi, 120. ayet	49
2. Maide suresi 44 ve 45. ayetler	50
3. En'am suresi 116. ayet.....	56
SONUÇ.....	59
KAYNAKÇA	62
ÖZGEÇMİŞ.....	65

KISALTMALAR LİSTESİ

- a.g.e.** : Adı geçen eser
a.s. : Aleyhisselâm
b. : İbn / binti
c. : cilt
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
haz. : Hazırlayan
Hz. : Hazreti
md. : Maddesi
nşr. : Neşreden
ö. : Ölümü
r.a. : Radıyallâhu anh
r.anha : Radıyallâhu anha
s. : Sayfa
s.a.v. : Sallallâhü aleyhi ve sellem
thk. : Tahkik eden
trc. : Tercüme eden
t.y. : Tarihsiz
v. : Vefatı
vb. : Ve benzeri
vd. : Ve diğerleri
yay. : Yayıncılık
y.y. : Yayın yeri yok

GİRİŞ

I. Araştırmanın Konusu

Araştırma, İslam tarihi sürecinde ve günümüzde dini istismar ederek, çeşitli etkenler nedeniyle gerçekleştirdiği şiddet olaylarını, dini referanslar kullanmak suretiyle meşrulaştırmaya çalışan kesimlerin Kur’ani dayanaklarının incelenmesini konu edinmektedir.

Allah Teâlâ, insanlara dünya ve ahiret işlerinde doğruyu bulmaları amacıyla peygamber ve onlarla birlikte kitaplar göndermiştir. Nitekim Kur’an bizzat kendisini, “Biz bu kitabı sana, her şeyin açıklayıcısı, doğruya iletici, bir rahmet, Müslümanlara bir müjde olarak indirdik”¹ şeklinde bir hidayet rehberi olarak tanıtmıştır.

Kur’an’ın öncelikle mü’minlere hitap ettiği bilinmektedir. Ancak Allah Kur’an’da bütün insanları muhatap olarak almıştır. Nitekim “Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabb’inize kulluk edin ki (Allah’ın) azabından korunasınız”² ayeti, tüm insanların kendilerini yaratana kulluk etmeleri gerektiğini buyurmaktadır. Yine “Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan eşini yaratıp ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üreten Rabbinizden korkun; kendi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’tan ve akrabalık (bağlarını kırmak)tan sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözeticidir”³ ayetinde de, insani temel ilkelerden bahsedilmiştir. Ayrıca, “Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, gönüller derdine bir şifa, müminlere bir hidayet ve rahmet geldi”⁴ ayetinde olduğu gibi, söz konusu ifade Kur’an olarak kabul edilecek olunursa, onun tüm insanlar için rahmet olduğu vurgulanmıştır.

Öte yandan Kur’an’da mü’min ve Müslümanlara yönelik hitaplar da yer almaktadır. Söz gelimi, “Ey iman edenler! İçinde hiçbir alışverişin, dostluğun ve iltimasın bulunmadığı bir gün gelmeden evvel, size verdiğimiz rızıktan harcadayın. Kâfirler, zalimlerin ta kendileridir”⁵ ayetinde belirtildiği şekilde bir takım güzel hasletlere sahip olunmasının gerektiği belirtilmiştir. Özellikle “Ey iman edenler” şeklinde başlayan ayetlerde, İslam’ı kabul eden bir kimsenin, faizden uzak durma veya namaz kılma gibi, uyması gereken kurallar çerçevesinde buyruklar bulunmaktadır.

¹ en-Nahl 16/89.

² el-Bakara 2/21

³ en-Nisâ 4/1.

⁴ Yûnus 10/47.

⁵ el-Bakara 2/254.

“Ey insanlar” hitabı, daha çok evrensel niteliklerle bezenmiştir. “Ey mü’minler” nidasında ise, birey ve toplumun sosyal hayatını düzenleyici, daha çok birey ve toplumun psiko-sosyal gelişimini etkileyen ilkeler üzerinde yoğunlaşmıştır.⁶ Nitekim “Ey insanlar” hitabı genellikle Mekki ayetlerde, “Ey inananlar” hitabını içeren ayetler ise tamamen Medine döneminde nazil olmuştur.

Buna göre Kur’an ayetleri, genelde tüm insanlara, özelde ise bütün Müslümanlara hitap etmektedir. Bu durumda herkesin kendi kültür ve anlayışına göre Kur’an’dan anladığı veriler mevcuttur. Bu anlayışlarda farklılıkların olması doğal görünmektedir. Nitekim sıhhati tartışmalı olmakla beraber meşhur bir hadiste, ümmetin ihtilafının rahmet olduğu belirtilmiştir.⁷ Bu hadise göre dini konularda farklı görüşler ileri sürmek, olumlu olarak değerlendirilmiştir. Zira ihtilafların çatışma ve çakışmasından hakikat ortaya çıkar. Buna göre Kur’an-ı Kerim’deki ayetlerin farklı şekillerden yorumlanması ve hatta genelin anlayışına aykırı bir şekilde anlamlandırılması, olumsuz görülmemelidir. Nitekim İslam dünyasının büyük çoğunluğu Ehl-i sünnet itikadında iken, Şiilik, Haricilik ve Mu’tezile gibi farklı ekoller ortaya çıkmıştır. Ehl-i sünnet onları, küfre nispet etmeyerek, sadece marjinal olarak kabul etmiş ve “Ehl-i bid’at” statüsünde değerlendirmiştir.

Ancak burada Kur’an ayetlerinin yorumunun isabetli olan ile olmayanı ayırmanın bir ölçütü var mıdır? Sorusuna yanıt aramak gerekmektedir. Konuyla bağlantılı olarak bir hadiste, “Ümmetimden bir taife devamlı hak üzere bulunur. Kıyamet kopana kadar onlara muhalefet edenler onlara zarar veremez”⁸. Bu hadiste Müslümanlardan her kesimin hakta isabetli olamayacağını ancak belirli bir kitlenin hakka ulaşmakta tutarlı olacağını göstermektedir. Ancak bu hadisteki vurgu, devamlı olarak hak üzerinde bulunması üzerinedir.

Bu konuyla bağlantılı olarak meşhur bir başka hadiste, “Yahudiler yetmiş bir, Hıristiyanlar da 72 fırkaya ayrıldılar. Benim ümmetim de 73 fırkaya ayrılacaktır”⁹ buyrulmuştur. Bu hadisin farklı sürümleri bulunmaktadır. Hadisin devamı doğrultusunda Müslüman gruplardan sadece bir tanesini kurtulacağı, diğerlerinin

⁶ Bayram, Enver, “Kur’an’da geçen ‘Ey insanlar’ ve ‘Ey iman edenler’ hitaplarıyla başlayan ayetler arasında bir mukayese”, **Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 5 (1), 20017:182.

⁷ Nevevî, Ebu Zekeriyya Yahya b. Şeref, **el-Minhâc fi şerhi Müslim**, Mısır: 1325/1907, VII, 99-100.

⁸ Buhârî, “Farzu’l-humus”, 7.

⁹ İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, **Sünen**, “fiten”, 17.

Cehennemlik olacağı, kurtuluşa eren kesimin, “Benim ve ashabımın yolu üzere olanlar”¹⁰ şeklinde tanımlanmıştır. Bu ve yukarıdaki hadise göre, ümmetten belirli bir grup, ‘hak’ ölçütlerine sahip olacaktır. Bunlar ise, Hz. Peygamberin ve sahabilerin metodunu benimseyen ve uygulayan kimselerdir. Ancak sorun, bu kesimin tarihsel süreçte ve günümüzde kimler olduğudur?

Söz konusu hadislerden hareketle, İslam düşüncesindeki her kesim, kendi grup, mezhep ve ekolünün, hadiste bahsi geçen kurtuluşa eren olduğu iddiasındadır. Kelam mezheplerine göre kurtuluşa eren fırka, Ehl-i sünnet, Şia ve Mu'tezile arasında paylaşılmaktadır. Eğer bu hadisten tarihte ismi geçen ve günümüzde de mevcut olan dini-İslami oluşumlar söz konusu olursa, ötekilerin dışlanması gerekir. Ancak hadiste vurgulanan “ümmetim” kelimesi, Müslümanlar arasında böyle bir ayırımın ve dışlamanın tutarlı olmadığını göstermektedir.

Hadiste belirtilen kurtuluşa eren fırka, literatürde “fırka-i naciye” olarak adlandırılmıştır. Kurtuluşa eren fırkanın temel ölçütlerini Gazzali (505/1111) şu şekilde belirlemiştir: Tevhid, nübüvvet ve ahiret inancına sahip olmak, fırka-i naciye'ye dâhil olmak demektir.¹¹ Gazzali'nin bu tasnifine göre Müslümanların tümü, “fırka-i naciye” içerisinde değerlendirilebilir.

“Doğru” ve “hak” olmak iddiası herkes ve kesimin kendi ölçütlerine göre değişebilmekle birlikte, ana tema itibarıyla söz konusu anlayış ve kavrayışların Kur'an'ın genel yapısıyla bağdaşması ve de Müslümanların genelinin inancıyla uyumasıdır. Bu tanıma aykırı olan görüş ve oluşumlar, genelin anlayışının dışında kalır ama İslam'ın dışında kalmaz.

Burada temel sorun, Müslümanlar arasındaki görüş ve fikir ayrılığında olmalıdır. Problem, kendi düşünce yapısını başkalarına dayatmak ve kendisi gibi düşünmeyenlere şiddet uygulamaktır. Zira herkesin aynı düşüncede birleşmesi, hem Kur'an verilerine hem de insanlık tarihi realitesine aykırıdır.

Bu doğrultuda Kur'an, hem dünya hem de ahiret işlerinde insanlara doğru yolu gösteren bir rehberdir. Bu niteliklere sahip olan bir kutsal kitap, insanlar tarafından farklı yaklaşım ve yorumlama biçimiyle, değişik amaçlar doğrultusunda takdim

¹⁰ Tirmizî, “İman”, 18.

¹¹ Gazzâlî, Ebû Hamid, **Kitabu Faysalü't-tefrika beyne'l-İslâm ve'z-zendeka**, Kahire: Matbaatü's-saade, 1325, 15.

edilebilmektedir. Nitekim bu husus Kur'an'da "Ayetlerimi az bir karşılığa satmayın"¹² ayetiyle vurgulanmıştır. Bu ve benzer ayetler göstermektedir ki, Kur'an ayetleri amaç ve maksadının dışında sunulabilmekte ve su-i istimal edilebilmektedir.

Bu durum, bireysel anlamda kişisel çıkar doğrultusunda kullanılabilmesi gibi, kitlesel olarak da Kur'an'ın takdim şeklinde kayma olabilmektedir. Bu doğrultuda geçmişte olduğu gibi günümüzde de bazı kişi ve kesimler, Kur'an'a bütüncül bakmayarak, bazı ayetlerini Kur'an'ın ana temasıyla bağdaşmayacak şekilde tefsir edebilmektedirler. Bu çalışmamızda, söz konusu kesimlerin öne çıkardıkları ayetlerin, geçmişten günümüze nasıl anlaşıldığı ve tefsir edildiği üzerinde duracağız.

II. Araştırmanın Konusu, Amacı ve İçeriği

Çalışmamızda, günümüzdeki bazı siyasi grup ve kesimlerin bir kısım Kur'an ayetlerine yaklaşım ve marjinal yorumları karşısında, geleneksel Müslüman müfessirlerin söz konusu ayetleri yorumlama biçimleri üzerinde durulacaktır. Bunun tespiti ise, geçmişten günümüze yapılan birçok Kur'an tefsirinde, ilgili ayetlerin değerlendirilmesinde her müfessirin çağlarındaki kültürel çevresi, müellifin ilgi alanı ve yorumlama metodu çerçevesinde ayetlere yaklaşımları ve bu yönde de verdikleri manalar incelenecektir. Biz, bu çalışmamızda belirli bir kesim ve gruplar üzerinde fazla durmadık. Zira siyasi yaklaşımlar, her dönem ve dini grup içerisinde bulunabilmektedir. Bu nedenle daha çok ayetlerin müfessirler tarafından nasıl yorumladığı üzerinde durduk.

Çalışmanın içeriğini şekillendirmede karşılaşılan zorluk, İslam düşüncesindeki her kesimin kendi düşüncesini en sağlıklı İslam anlayışı olarak sunmasıdır. Bu konuda Kur'an ayetlerinin farklı düşünce ekolleri ve değişik kesimler tarafından tefsir edilmesi ve bu doğrultuda da tefsir ekollerinin oluşmasıdır. Burada müfessirin düşünce yapısı ve önkoşulları, ayetlerin açıklanmasında önemli bir faktör olmuştur.¹³ Nitekim tasavvufi ekoller yanında itikadi ve fıkhi tefsirler ortaya çıkmıştır.¹⁴ Bu nedenle günümüzde şiddeti tasvip eden ve bu uğurda Kur'an-ı Kerim ayetlerinden, kendi düşünce biçiminin doğruluğunu delillendirmek amacıyla bazılarını tercih etmeleri ve onlar üzerinde yoğunlaşmaları, tefsir ilmi açısından konulu tefsir statüsündedir. Bu alanda onlar, daha çok klasik dönemde yazılmış bazı tefsirlere başvurumaktadırlar. Bu doğrultuda ortaya

¹² el-Bakara 2/41.

¹³ Rûmî, Fehd b. Abdurrahman b. Süleyman, **İtticâhâtü't-tefsîr fi'l-karnî'r-râbi aşara**, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1997, I, 34.

¹⁴ Kırca, Celal, "Mezhebi tefsir ekolünün ortaya çıkışı", **İslâmî Araştırmalar**, 5, 1987, 52-61.

çıkan sorun, marjinal grupların kendi görüşlerini daha çok propaganda mahiyetinde sunmaları nedeniyle, kaynak sıkıntısı ve kaynağın güvenilirliği söz konusudur. Bu doğrultuda biz, onların yaklaşımlarına çok kısa değinmekle birlikte, müfessirlerin genelinin ilgili ayetleri yorumlama biçimleri üzerinde durduk.

Araştırmamızın temel tartışma konusun olan **şiddet**, sertlik, sert ve katı davranış, kaba kuvvet kullanma şeklinde tanımlanmaktadır. Şiddet olayları ise; insanları sindirmek, korkutmak için yaratılan olay ya da girişimlere denmektedir.¹⁵

Hukuki olarak şiddeti içeren davranışlar; kanuna uymamak, kişiye zarar vermek, hakaret etmek, onuru kırmak, huzura son vermek, birinin haklarını çiğnemek, hırpalamak, incitmek, zor kullanmak anlamlarına gelmektedir.¹⁶

Şiddet çok yönlü bir olgudur. Bu nedenler, psikolojik, ahlaki, siyasi ve dini boyutları bulunmaktadır. Şiddet suça yönelik olup olmasına göre de sınıflandırılmıştır. Buna göre cinayet, hırsızlık, silahlı saldırı, soygun, tecavüz, soykırım gibi suç sayılan şiddet türleri bulunmaktadır. Öte yandan enflasyon, yoksulluk, eğitimsizlik, yönetimde kayırma, beklenti ve çıkarları uğruna modern çete denilebilecek bir biçimde bir araya gelinerek bazı yöneticilerin baskı ve zorlama ile yerinden ayrılmasının sağlanması, trafik kazaları, çevre tahribi gibi suç olmakla birlikte doğrudan hukuki yaptırım olmayan şiddet türleri mevcuttur.¹⁷

Bizim bu çalışmamızda öncelik verdiğimiz alan, din temelli şiddettir. Bu ise, dini deliller ve dayanaklar kullanmak suretiyle, dini inancın gereği olarak şiddetin uygulanmasıdır. Şiddet fiziksel olduğu gibi, psikolojik, cinsel, ekonomik, politik olabilmektedir. Yine şiddet bireysel olduğu gibi kitlesel de olabilir.¹⁸

Konuyla ilgili bir çalışma yapan Wellmann ve Tokuna'ya göre dini şiddeti anlamak için dinin tanımının iyi yapılması gerekmektedir. Buna göre "Din öldürür", "Din barış getirir" türü söylemlerden hangisinin doğru olduğunu tanımlama gereği duyulmaktadır. Bu durumda yazarların temel tespiti şu olmuştur: "Dinin sembolik ve

¹⁵ Ünsal, Artun, "Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi", **Cogito**. 6-7 (1996): 29.

¹⁶ Erten, Yavuz ve Ardalı, Cahit, "Saldırganlık Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapıları", **Cogito** 6-7 (1996):143-164.

¹⁷ Ergil, Doğu, "Şiddetin Kültürel Kökenleri", **Bilim ve Teknik** 399 (2001):40.

¹⁸ Aka, Asiye, "Şiddet ve Türlerine Sosyolojik Bakış", **II. International Applied Social Sciences Congress** (Antalya, 19-21 Nisan 2018) 41-44.

sosyal sınırları (ne kadar akıcı ya da geçirgen olursa olsun), grup içi ve gruplar arasındaki birey ve grup kimliklerini, çatışma ve bazen şiddet içinde mobilize eder”.¹⁹

Dini şiddette temel gerekçe, kendi dini anlayış ve algıya uygun olmayan kişi ve kesimlere şiddet uygulamak veya kendisi gibi düşünmediği, inanmadığı ve hareket etmediği takdirde hayat hakkı tanımamaktır.²⁰

Din, şiddeti ihtiva eder mi? sorusunun iki yönlü cevabı vardır. Kur’an-ı Kerim bağlamında bazı ayetler, şiddetin otoriteler tarafından istimaline müsait görünmektedir. Zaman, zemin, kitle ve konuma muadil olarak değerlendirilmesi gereken bu yönlü ayetler, bazı kesimlerce genelleştirilebilmektedir.²¹ Öte yandan ise ana tema itibarıyla barış ve hoşgörüyü teşvik ve tasvip eden Kur’an’da, dar alanlı ve sınırlı sayıdaki şiddet içeren ayetler, genel temaya aykırı olduğu göz önüne alındığında, İslam’ın şiddeti asla tasvip edilmediği söylenebilir.

Terör ile şiddet arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. **Terör**, genellikle şiddete başvurur. Terörün tanımı zor görünmektedir. Zira belirli ölçütleri olmakla birlikte, ortaya konulan şablon, ülke ve kesimlere göre değişebilmektedir. Bu doğrultuda terörün genel kabul görmüş “efradına cami, ağyarına mani” bir tanımını yapmak güçtür. Buna rağmen, belirli tanımlamalar da mevcuttur. Korkutmak, yoğun korku, korkuya yol açan eylem, dehşete düşürmek, korkup kaçırmak gibi anlamlara gelen terör, ana hedef olarak caydırma amaçlıdır. Bu doğrultuda terörizm, belli amaçlara ulaşmak için sistematik bir şekilde şiddete başvuran örgütlerin kullandığı bir yöntem biçimidir. Burada amaç, insanlara şiddet kullanmak suretiyle onları yıldırma, sindirme ve belli düşünce ve davranışları benimsetmeye çalışmaktır. Bu amaçla da zor kullanma ya da tehdit etme söz konusudur.

Şiddet, yalnızca insan vücuduna zarar veren maddi bir saldırı değil, zihinsel ve duygusal bakımdan bireyde ciddi tahribata yol açan etkidir" veya şiddet, fiziksel zarar ve ölümü kapsayacak şekilde kişiye ve başkalarına dönük tehdit veya fiziksel, sözel ve simgesel güçtür.²²

¹⁹ Wellman, James K. JR. Ve Tokuno, Kyoto, “Dinsel Şiddet Kaçınılmaz mıdır?”, trc. İhsan Çapçioğlu, **Dinî Araştırmalar**, 7/20, (2004): 361.

²⁰ Tokat, Latif, “Şiddetin Panaromasında Dinin Yeri Olabilir mi?”, **Din ve Şiddet: Tarihi, Dini, Siyasi, Kültürel, Sosyo-Psikolojik Boyutlarıyla**, ed. Faruk Sancar (Rize, 2015):25-30.

²¹ Sambur, Bilal, “Din Şiddet üretir mi”, **Din ve Şiddet: Tarihi, Dini, Siyasi, Kültürel, Sosyo-Psikolojik Boyutlarıyla**, ed. Faruk Sancar (Rize, 2015):99-111.

²² Ergil, Doğu, **Türkiye’de Terör ve Şiddet**, Ankara: Turhan Kitabevi 1980, s. 3; Doğan, İsmail, **Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar**, İstanbul: Pegem, 2000, s. 421.

Terörün farklı tanımları arasında yer alan, “örgütlü bir grubun psikolojik baskı yoluyla siyasal, ideolojik istediklerini dolaylı olarak kabul ettirmek için; bu istediklerinin gerçekleşmesine engel oluşturduğunu düşündüğü kesim ve kimseleri korkutmak, yıldırma, safdışı etmek, doğrudan doğruya öç almak için, sistematik bir biçimde gerçekleştirdiği ya da gerçekleştirmekle tehdit ettiği, bazı insan haklarını çiğneyen ya da kamu veya özel mülke ciddi sayılabilecek zararlar veren şiddet eylemleridir” şeklindeki tarif, kapsayıcı bir niteliğe sahiptir.²³

Terör tanımlamalarından hareketle terörün genel nitelikleri arasında, sistematik olması ve bir şiddet olgu ve zincirini içermesi bulunmaktadır. Buna göre düzenli bir şekilde şiddet mevcuttur. Bu doğrultuda terör, şiddeti içermektedir. Buna göre her terör, şiddettir ama her şiddet terör değildir şeklinde bir genellemede sakınca görülmemektedir.

III. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmamızda ilk dönemlerden başlamak üzere günümüze kadar gelen tefsirlerde, marjinal kişi ve kesimlerin belirli ayetleri algılayış ve işleyiş biçimine mukabil, söz konusu ayetlerin tefsir ve onlara yaklaşımlar üzerinde durduk. Ayetlerin tasnifinde, üçlü bir sınıflandırma yaparak, mü'min, müşrik ve Ehl-i kitap ile ilgili ayetleri müfessirlerin görüşlerine değindik. Bu konuda herhangi bir ön yargıda bulunmaksızın, klasik dönemde yazılmış ve günümüze kadar gelmiş, Müslümanlar arasında büyük ilgi görmüş tefsirleri tercih ettik. Çağdaş müfessirlerin tefsirlerini de dikkate alınmak suretiyle, zamanımızda yapılan tefsirlerde söz konusu ayetlerin anlaşılış biçimi ile klasik dönemde yazılan tefsirlerin konuya yaklaşımı, karşılaştırılmalı olarak incelenmiş oldu. Böylece önceki dönemlerden itibaren müfessirlerin genelinin söz konusu ayetlere bakış açısındaki birliktelik ve benzerlik ortaya çıkmış oldu. Bu doğrultuda Müslümanların ezici çoğunluğunun benimsemediği bir dini anlayışa kaynak ve referans olarak gösterilen bazı ayetlerin onların arzuları doğrultusunda açıklanması, müfessirlerin çoğunluğu tarafından da benimsenmediği anlaşılmaktadır. Nitekim bahsi geçen ayetlerin geçmişten itibaren yapılan tefsirleri, günümüz Müslümanlarının çoğunluğunun benimsediği ve özümlediği bir anlayış eksenine oturtulmuştur.

²³ Kuçuradi, Ioanna, "İnsan Haklarından Devlet Kavramına", **Silinen Yüzler Karşısında Terör**, ed. Cemal Güzel, Ankara: Ayraç Yayınevi, 2002, s. 343

IV. Araştırmanın Kaynak Analizi

Araştırmamızın temel kaynakları, farklı zaman ve zeminde yaşayan müfessirlerin tefsirleri olmuştur. Bu doğrultuda Alûsî, Begavî, İbn Kesîr, Mâtürîdî, Kurtubî, Taberî, Zemahşerî, Fahreddin Râzî, Şevkânî, İbn Aşûr ve Sâbûnî gibi müfessirler yanında Süleyman Ateş, Ömer Nasuhi Bilmen, Elmalılı Hamdi Yazır, Hayrettin Karaman ve dğr., tefsir sahiplerini araştırmamıza kaynak olarak kullandık.

Günümüzde, dini nasları şiddete gerekçe olarak kullanan bazı kesimlerin kullandıkları dayanakların kullanımı ile ilgili başvuru eserler arasında Abdullah Azzam'a ait *Şehit Abdullah Azzam külliyyatı* (İstanbul: Buruc yayınları, 2013) adlı çalışma yanında, Ömer Abdülhakim, Ebu Musab es-Suri'nin, *Küresel İslami direniş çağrısı* (trc. La Tedri. İstanbul: Anlatı yayınları, 2014) isimli eserini kaydedebiliriz. Bunlara ek olarak, Farac, Muhammed Abdussalam. *el-Cihâd el-ferîdetü'l-gâiba* (b.y. 1981) ve İmadüddîn Hîfî'nin *Şübehat tanzîm e'd-devlet el-İslamiyye ve ensârihi ve'r-red aleyhi* (b.y, 2015) isimle kitaplarını zikredebiliriz.

Takdir edileceği gibi dini istismar ederek nasları terör ve şiddete gerekçe olarak kullanılması ile ilgili kaynakların ezici çoğunluğu yasal yollarla tab edilmediği için, onlara ulaşmakta zorluk çekilmektedir. Bu doğrultuda konuyla doğrudan alakalı ve rağbet görmüş bu çalışmaları tercih ettik.

Söz konusu çalışma alanıyla ilgili Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tez verileri doğrultusunda üniversitelerde Yüksek Lisans ve Doktora çalışmaları yapılmıştır. Bu araştırmalar arasında, Mohammad Naim Naimi'nin hazırladığı ,”Din ve terör (Din ve terör ilişkisinin din psikolojisi açısından değerlendirilmesi-Taliban örneği)” ile Halil Aydınalp'ın yapmış olduğu, “İntihar eylemleri ekseninde din ve terör ilişkisi” adlı çalışmalar, doktora düzeyindedir. Bunların yanında Abdulkadir Yılmaz'ın kaleme aldığı, “Ortadoğu'da din referanslı terör örgütleri: Hizbullah ve El Kaide örnekleri” (Turgut Özal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2915), Pakize Kaya'nın hazırladığı, “11 Eylül sonrası Orta Doğu'da din, terör ve siyaset: Müslüman Kardeşler örneği” (Turgut Özal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), Erol Bulut'un hazırladığı, “Din temelli terör” (Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), Ali Çakıcıoğlu'nun yazdığı, “Din-terör ilişkisi ve dini değışme” (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007) adlı eserler bizim araştırma alanımızla bağlantılı Yüksek Lisans tez çalışmalarıdır.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, azınlıkta kalan grupların kendi düşüncülerini kanıtlamak amacıyla delil olarak kullandıkları Kur'an ayetlerinden, mü'minlere hitap eden bölümler incelenmektedir. İkinci bölümde ise, söz konusu kesimin referans olarak kullandıkları ve muhtevasında müşriklerin muhatap olarak alındığı ayetlerin tefsirleri yer almaktadır. Çalışmamızın son kısmı olan üçüncü bölümde ise, azınlıkta kalan grupların şiddet gerekçesi olarak kullandıkları anca Kur'an'da Ehl-i kitab'ın davranış ve tutumlarının vurgulandığı ve değerlendirildiği ayetler ile ilgili tefsirler incelenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜ'MİNLERE YÖNELİK AYETLER

Kur'an-ı Kerim'de yer alan, bazı kimse ve gruplar tarafından dini şiddete gerekçe için referans olarak kullanılan bazı ayetler vardır. Bunlar genelde Müslümanların yapmaları gereken ve yapılmadığı takdirde dünyevi ve uhrevi müeyyideleri icap ettiren ayetlerdir. Söz konusu kesimin dayanak olarak kullandığı ayetlerin klasik ve modern müfessirlerin yorum ve yaklaşımları şöyledir:

1. Bakara suresi 216-217 Ayet

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ وَعَسَى أَن تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَى أَن تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ
وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ
وَإِخْرَاجِ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا وَمَنْ
يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَن دِينِهِ فَبِمَتِّمْتُمْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا
خَالِدُونَ

“Savaş, hoşunuza gitmediği halde, size farz kılındı. Olur ki, bir şey sizin için hayırlı iken, siz onu hoş görmezsiniz. Yine olur ki, bir şey sizin için kötü iken, siz onu seversiniz. Allah bilir, siz bilmezsiniz. Sana haram ayda savaşmayı soruyorlar. De ki: “O ayda savaş büyük bir günahdır. Allah’ın yolundan alıkoymak, onu inkâr etmek, Mescid-i Haram’ın ziyaretine engel olmak ve halkını oradan çıkarmak, Allah katında daha büyük günahdır. Zulüm ve baskı ise adam öldürmekten daha büyüktür. Onlar, güç yetirebilseler, sizi dininizden döndürünceye kadar sizinle savaşmaya devam ederler. Sizden kim dininden döner de kâfir olarak ölürse, öylelerin bütün yapıp ettikleri dünyada da, ahirette de boşa gitmiştir. Bunlar cehennemliklerdir, orada sürekli kalacaklardır”

Günümüzde, söz konusu ayeti cihadın silahla olduğu şeklinde yorumlayarak kullanan Abdullah Azzam, Ömer Abdülhakim, Farac ve benzer düşünenlere göre, İslam devleti, diğer grupların inandığı gibi demokratik hükümetlerden ve devletlerden hicret ve kaçmakla gerçekleşmez, ancak kan dökmekle gerçekleşir. Çünkü Allah, yukarıdaki

ayette savaşı bize farz kılmıştır. Başka bir deyişle, hicret zamanı bitmiştir. Zaman, savaş zamanıdır.²⁴

Ayette yer alan fitne kavramında fıkıh âlimlerinin ittifak halinde olduğunu vurgulayan Ömer Abdülhakim'e göre bu gibi durumlarda cihat, farz-ı ayndır. Ayette geçen fitnenin, şirk anlamında olduğunu kabul eden Ömer Abdülhakim'e göre, Allah'a ortak koşmakla ilgili pek çok şirk çeşidi, zaman içinde Müslümanlardan pek çok kimsenin akidesine sirayet etmiştir.²⁵

Taberî (ö. 310/923) tefsirinde, iki görüş üzerinde durulmuştur:

1- Ayetteki farz, peygamber ve sahabilere mahsustur.

2- Aksine, ayetteki cihat farzı herkes için farz-ı kifayedir²⁶

Mâtürîdî (ö. 333/944) ise bu ayeti ele alırken, diğer birçok tefsirlerde olduğu gibi, cihat üzerinde fazla durmamış; sadece Allah'ın cihadı emrettiğini söylemiştir²⁷. Onun burada yazdığı görüşleri, diğer müfessirlerden farklı değildir.²⁸

Râzî, (ö. 606/1210) ayetle ilgili Taberî'de geçen sınıflandırmayı yaptıktan sonra, kâfirlere karşı cihadın herkes için farz olduğunu söylemiştir.²⁹

Kurtubî³⁰ (ö. 671/1273) ve İbn Kesîr³¹ (ö. 774/1373) tefsirlerine göre bu ayetle cihadın tüm Müslümanlar üzerinde farz-ı kifaye olduğunu görmekteyiz, fakat bu, Müslümanların birbirlerine karşı değil, Müslüman olmayanlardan gelen fitneyi engellemek amacıyla olmalıdır.

²⁴ Farac, Muhammed Abdussalam. **el-Cihâd el-Ferîdetü'l-gâiba**, (b.y, 1981), 13; <https://asyaninsesi.com/ve-muminleri-de-tesvik-et-3-bolum-yayinlandi-tam-metin> (Giriş: 15 Ocak 2019); Ömer Abdülhakim, **Küresel İslami direniş çağrısı**, trc. La Tedri (İstanbul: Anlatı Yayınları, 2014), 181; Abdullah Azzam, **Şehid Abdullah Azzam külliyatı** (İstanbul: Buruc Yayınları, 2013), 139, 777.

²⁵ Ömer Abdülhakim, Ebu Musab es-Suri, **Küresel İslami direniş çağrısı**, trc. La Tedri (İstanbul: Anlatı yayınları, 2014), 186-187, 203-204.

²⁶ Taberî, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid, **Câmiü'l-beyân fi tefsîri'l-Kur'ân**, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1986, I, 581.

²⁷ Mâtürîdî, Ebu Mansur, **Te'vilâtü'l-Kur'ân**, nşr. A. Vanlıoğlu-Bekir Topaloğlu, İstanbul: Mizan Yayınevi, 2007, II, 113.

²⁸ Mâtürîdî, **Te'vilâtü'l-Kur'ân**, V, 202.

²⁹ Râzî, Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin, **et-Tefsîrü'l-kebir: Mefâihü'l-gayb**, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990, VI, 27.

³⁰ Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, **el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'ân**, thk. Hişam Semîr el-Buhari, Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003, III, 415-416.

³¹ İbn Kesîr, Ebû'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer, **el-Bidâye ve'n-nihâye**, Beyrut: Mektebetü'l-Maârif, 1981, I, 428.

Şevkanî'ye (ö. 1250/1834) göre ayetteki cihadın anlamı, kâfirlere savaş ya da onların eziyetlerini alkoymak demektir³²

Bir takım çevreler tarafından Selefilik ile suçlanan ama eserleri incelendiğinde bu suçlamanın haksız olduğu anlaşılan Alûsî de³³, burada konu üzerinde uzunca durmayıp, kâfirlere karşı savaşın ne zaman farz-ı ayn ya da farz-ı kifaye olacağına dair bilgi vermiştir³⁴. O burada savaşın farz olduğu hükmüne varmıştır.

Elmalılı Hamdi Yazır, (ö. 1361/1942) bu ayetteki savaşın gerektiğinde farz-ı kifaye, gerektiğinde ise farz-ı ayn olduğunu belirtir.³⁵

Süleyman Ateş'e göre bu ayetten çıkarılacak hüküm, bir saldırıya maruz kalınmadığında cihat, farz-ı kifayedir. Müslümanların yurdu, saldırıya uğrarsa o zaman cihat, farz-ı ayındır. Yine yazara göre bu ayet her zaman cihada hazır olmak gerektiğini anlatmaktadır³⁶.

Farz-ı ayn veya farz-ı kifayet şeklinde cihadın farziyeti konusunda müfessirler ortak bir tavır içerisinde dirlir. Buradaki sorun, cihadın dini istismar eden grupların dillendirdiği şekilde, Müslümanlara yönelik olmasıdır. Müfessirlerin hiçbirisi, Müslümanlarla yapılan savaşı, cihad olarak nitelendirmemişlerdir.

2. Bakara suresi 278 ve 279. Ayetler

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِن تُبُنُّوا فَلَكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ

“Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve eğer gerçekten iman etmiş kimselerseniz, faizden geriye kalanı bırakın. Eğer böyle yapmazsanız, Allah ve Resulüyle savaşa girdiğinizi bilin. Eğer tövbe edecek olursanız, anaparalarınız sizindir. Böylece siz ne başkalarına haksızlık etmiş olursunuz, ne de başkaları size haksızlık etmiş olur”.

³² Şevkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlani, **Fethü'l-kadîr: el-câmi' beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min ilmi't-tefsîr**, Kahire: Mustafa el-Babi el-Halebi, 1964, I, 381.

³³ Gökçür, Bilal-Gökçür, Necmettin, "Sufi or Salafi? Alusi's Struggle For His Reputation Against Ottoman Bureaucracy With His Tafsir, Ruh al-Maani", **Usûl İslam Araştırmaları**, 2017, XXVII, 17.

³⁴ Alûsî, Ebû's-Senâ Şehâbeddîn Mahmûd b. Abdullâh b. Mahmûd, **Ruhü'l-meani fi tefsiri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî**, Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1854, I, 501.

³⁵ Elmalılı, Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, Ankara: Akçağ Basım Dağıtım, 1995, II, 80.

³⁶ Ateş, Süleyman, **Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988, I, 363.

Burada Allah, faizi bırakmayanlara karşı savaş açacağını apaçık bir şekilde belirtmektedir. Farac ve Ömer Abdülhakim gibi kimselere göre, faiz tüketmek gibi bir suç için savaş açılacaksa, İslam devletini kurmayı engellemek gibi büyük günah işleyenlere karşı savaş açmak daha mantıklıdır. Bu doğrultuda faiz gibi Allah'ın yasaklarını helal edinenlerle savaşmak gerekir.³⁷

Abdulkadir bin Abdulaziz bu ayet bağlamında faiz gibi ilahi yasakları çiğneyen ve zekât gibi buyrukları yerine getirmeyen kimselerin, Allah ve Rasulü ile savaşan, İslam'a ve Müslümanlara olan düşmanlıklarını açıkça gösteren; örneğin bugün tüm Müslüman ülkelerde İslam şariatının dışındaki hükümlerle hükmeden tağutlar, onların askerleri, yazarlardan ve gazetecilerden oluşan destekçileri gibi kimseler bu kategoriye girerler. Küfür hükümleri ile yönetilen bu ülkeler darulharptir. Bu kimseler ise beşerî kanunlar suç saymadığı için riddetten dolayı herhangi bir cezalandırmanın bulunmadığı daru'l-harpte mümteni' olan mürted hükmünde olduklarını belirtir.³⁸

Taberî de 'harb' kelimesinin, Müslüman olmayanlara ya da faizi helal görenlere yönelik olduğunu söylemektedir.³⁹

Mâtürîdî ise ilgili ayeti şöyle tevil eder: "Savaş anlamına gelen 'harp' kelimesi, gerçek savaş anlamına gelmesini kabul edilse bile, İbn Abbas'ın dediği gibi, faizi tüketip helal olduğuna inananlara karşı olacaktır".⁴⁰

Konuyla bağlantılı olarak Râzî tefsirinde şöyle bir soru ortaya atar ve "Nasıl olur da Allah, kendine iman etmiş olmakla nitelendirdiği insanlara karşı savaş ilan eder⁴¹? O, bu sorunu çözerken iki ihtimal sunmaktadır:

1- Ayetteki 'harp' kelimesi, gerçek anlamına savaş değildir. Sadece bir tehdit metodudur, çünkü onlar faizi kullanırken onu, helal olarak tanımıyorlardı⁴²

2- Ayetteki 'harp kelimesi, gerçek anlamına savaş demektir; ancak bu faizi, helal görenlere ve onu kullanmakta ısrar edenlere karşıdır.⁴³

³⁷ Farac, **el-Cihâd el-Ferîdetü'l-gâiba**, 9; Ömer Abdülhakim, **Küresel İslami direniş çağrısı**, 194, 237.

³⁸ Abdulkadir b. Abdulaziz, **İman ve Küfür**, www.davetvecihad.com (t.y, y.y), 102.

³⁹ Taberî, II, 175-176.

⁴⁰ Mâtürîdî, II, 272.

⁴¹ Râzî, VII, 108.

⁴² Râzî, VII, 108.

⁴³ Râzî, VII, 108.

Kurtubî tefsirinde, ayette geçen ‘harp’ kelimesini, düşman anlamında kullanmaktadır. Buna göre, “eğer faizi bırakmazsanız Allah’a ve peygambere düşmansınız” anlamı ortaya çıkmaktadır.⁴⁴

İbn Kesîr de, Râzî tefsirindeki sunduğumuz ikinci görüşe dair rivayetler zikretmektedir⁴⁵

Şevkânî’ye göre, ayetteki ‘harb’ kelimesi, olayı büyütmek için kullanılmıştır. Çünkü ‘Riba/faiz’, kebireden sayılmaktadır.⁴⁶

Alûsî’ye göre, buradaki ‘harp’/savaş, hem faizi helal olarak kabul edenlere yönelik ‘mürteddîn’ savaşı; hem de haram olduğunu kabul edip onu tüketenlere yönelik ‘harbu’l-bugât’/ haddi aşanlara karşı bir savaştır. Bu görüş, Alûsî’ye göre, müfessirlerin çoğunun tercihidir. Öte yandan ona göre ‘harb’ kelimesi, sadece korkutmak için kullanıldığını kabul edenler olduğundan da söz etmektedir.⁴⁷

Bu ayette sözü edilen savaş, Allah ve ona isyan edenler arasındadır. İbn Abbas, ona nispet edilen sözünün sonunda, böyle insanların durumuna imam bakar ve cezalarını keser. Ona göre burada asıl olan, ribanın helal kılınmasıdır. Böyle kimlerin ikaz ve uyarıdan sonra boyunları vurulur.

3- Fetih suresi 29. Ayet

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا
سِيَّمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِّنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ
فَاسْتَوَىٰ عَلَىٰ سَوْفِهِ يَعْجِبُ الزَّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا
عَظِيمًا

“Muhammed, Allah'ın Resülüdür. Onunla beraber olanlar, inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler. Onların, rükû ve secde halinde, Allah'tan lütuf ve hoşnutluk istediklerini görürsün. Onların secde eseri olan alametleri yüzlerindedir. İşte bu, onların Tevrat'ta ve İncil'de anlatılan durumlarıdır: Onlar filizini çıkarmış, onu kuvvetlendirmiş, kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş, ziraatçıların

⁴⁴ Kurtubî, I, 404.

⁴⁵ İbn Kesîr, I, 553-554.

⁴⁶ Şevkânî, I, 502.

⁴⁷ Alûsî, II, 52.

hoşuna giden bir ekin gibidirler. Allah kendileri sebebiyle inkârcıları öfkelenmek için onları böyle sağlam ve dirençli kılar. Allah, içlerinden iman edip salih amel işleyenlere bir bağışlama ve büyük bir mükâfat vaad etmiştir”.

Bu ayet bağlamında günümüzdeki Müslümanların ahvalini tahlil eden Ebu Muhammed Asım'a göre, durum öyle bir hal aldı ki birçok insan, küfür milletlerine nefret duymamaya, onlarla cihad etmemeye, onlara sığınmaya, onların itaatine girmeye, Kur'an'ın emirlerini ve yasaklarını terkederek dinlerinin gitmesine sebep olmasına rağmen kendilerine sunulan dünya menfaatine sarılmaya başladılar. Onlar gece ve gündüz Kur'an'ı okudukları halde, onun emir ve nehiyelerini bırakmışlardır. Şüphesiz bu hal, riddetin en büyüklerindedir. Bunu yapan kişi İslam dininden çıkmıştır.⁴⁸

Taberî'ye göre ayette geçen “kâfirlere karşı şiddetli olmak”, kalben şiddet göstermek demektir.⁴⁹

Bu ayette Hz. Muhammed'in adının elçilikle birlikte zikredildiğini belirten Mâtürîdî, bu ayetin anlamının, kâfirlere karşı merhamet edilmeyeceği anlamına gelmeyeceğini vurgular. Ona göre peygamberin en önde gelen niteliklerinden birisi şefkat olduğu gibi, mü'minin şiarı da merhamettir. Savaşta da asıl olanın merhamet olduğunu belirten Mâtürîdî, mü'minlerde görülen olumsuzluklar karşısında da her zaman merhametli olunması gerektiğini kaydeder. Zira yazara göre “Onların itaatine giren, onlara dostluk gösteren herkes, Allah'a ve Rasulü'ne savaş açmış ve İslam dininden çıkmıştır.”⁵⁰

Begavî bu ayetteki “kâfirlere karşı şiddetlidirler” ibaresini, “avına karşı aslanın yaptığı gibi acımasızca saldırın” şeklinde açıklamıştır.⁵¹

Kâfirlere karşı şiddetli olmayı mü'minler bazında, Maide suresi 54. Ayete referansta bulunarak, “kâfirlere karşı vakur” şeklinde açıklayan Râzî, ayetin Hz. Peygambere yönelik boyutunu ise, "Onlara karşı son derece çetin ve sert ol" (Tevbe, 70) ve "Mü'minlere karşı şefkatli ve merhametli..." (Tevbe, 128) ayetleri çerçevesinde

⁴⁸ Ebu Muhammed Asım, **Demokrasi dindir**, www. davetvecihad.com. (t.y, y.y), 88.

⁴⁹ Taberî, XXI, 321.

⁵⁰ Mâtürîdî, VI, 48.

⁵¹ Begavî, Ebu Muhammed. **Tefsîrü'l-Begavî: Meâlimü't-tenzîl**, Beyrut: Darü'l-marife, 1987, VII, 323.

değerlendirmiştir. Buna göre o, ayeti mü'min ve peygamber bazında iki şekilde anlamlandırmıştır⁵².

Kâfirlere karşı şiddetli olmayı, onların yüzlerine kızgın ve ürkütücü bakmak şeklinde tefsir eden İbn Kesîr, bunun mü'minin genel bir tutumu olduğunu belirtir. Mü'minlere karşı ise, tam tersi bir özelliğe sahiptir.⁵³

4. Bakara suresi 256. ayet

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ ۚ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ ۚ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انفِصَامَ لَهَا ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

“Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır. O halde kim tâğûtu tanımayıp Allah'a inanırsa, kopmak bilmeyen sapasağlam bir kulpa yapmıştır. Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.

Bu ayet-i kerimede geçen ‘Tâğut’ kelimesi, şiddet ve terörün dini açıdan meşru olduğunu söyleyen örgütlerin üzerinde çokça durdukları bir kavramdır. Nitekim onlara göre önce bir Müslüman ‘Tâğut’tan kurtulması gerekir ki iyi Müslüman olsun, bundan dolayı hükümetler Kur’an-ı kerim ve sünnet ile hükmetmedikçe, onların peşini bırakmayacaklarını dile getirmektedirler.⁵⁴ Bu doğrultuda Konstantiniyye dergisinin 2. sayısında yer alan bir yazıda, İslam ülkelerinin siyasi liderleri, İslami yönetim biçimini benimsemedikleri iddiasıyla, tağut olarak nitelendirilmiştir.⁵⁵

Tağut kavramını daha çok Müslümanlar üzerinde değerlendiren Ebu Muhammed Asım’a göre, Muvahhid bir Müslüman, tağuta, tağutun yönetimine ve küfür olan kanunlarına bağlı olacağına ve bunlara saygı göstereceğine dair nasıl yemin edebilir ki? Her Müslümanın, Allah Teâlâ’nın, kulları üzerindeki hakkı olan Tevhid’i gerçekleştirmek için, onları inkâr etmesi, onlara öfke duyması, onlardan ve onların

⁵² Râzî, XXVIII, 107.

⁵³ İbn Kesîr, VII, 360.

⁵⁴ İmadüddîn Hîfî, **Şübehat tanzîm e’-d-devlet el-İslamiyye ve ensârihi ve’r-red aleyhi**, y.y, 2015, 137.

⁵⁵ **Konstantiniyye**, Sayı 2, Şevval, 1436; Mahmud Ebu Muaz, “Tağut 1”, <https://www.tevhidgercegi.com/tagut-1/> (9 Ağustos 2015)

dostlarından uzak olması gerekmez mi? Allah'a yemin olsun ki, bu vazifeler yaratana düşmanca şirk koşma niteliğindedir.⁵⁶

Yazar tağut kavramına güncel bir yaklaşımda bulunarak, şöyle demektedir: “Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Allahu Teâla'nın şeriatıyla hükmeden yöneticilerin döneminde polislerin çoğalmasını ümmeti için bir fitne ve tehlike olarak zikretmiştir. Tevhid'i yok eden, onun yerine şirk ve küfür kanunlarını yayan ve bu kanunları koruyan yasa kullarının dönemindeki polislerin durumu acaba nasıl olur? Günümüzde polisler, geçmişteki polislerden daha suçlu olmalarına rağmen, geniş yazılarla “Polis, halkın hizmetindedir” diye yazıyorlar ve kalabalık toplulukların bulunduğu yerlere asıyorlar. Hâlbuki onlar tağutun hizmetindedirler. Küfür olan yasalarının düşmanları olan muvahhidleri, insanların gözlerinden uzak karanlık zindanlara atıyorlar. İcat ettikleri yeni yöntemler ile bu muvahhidlere işkence ediyorlar. Allah Teâlâ bizi ve Müslüman kardeşlerimizi, onların küfür olan yollarına ve çalışmalarına ortak olmaktan korusun”.⁵⁷ Ömer Abdülhakim de benzer şekilde düşünmektedir.⁵⁸

Kur'an'da hem tekil⁵⁹, hem de çoğul⁶⁰, hem müennes hem de müzekker olarak kullanılan Tâğût kelimesi, ‘t-ğ-y’ harflerinden müteşekkil olup, sözlük anlamı, “ileri derece sapkınlık, haddin aşılması, dinden çıkma gibi anlamları bulunmaktadır.”⁶¹

Bakara Suresi’de "dinde zorlama yoktur" (2/256) denilmektedir. Bu, “kimseyi İslam dinine girmeye zorlamayınız” anlamındadır. Çünkü din son derece açıktır. İbn Kesir’e göre burhanları ve delilleri açık olduğundan kimsenin ona girmeye zorlanmasına ihtiyaç yoktur⁶². Ayetteki ‘Tâğût’, putlar ve Allah’tan başka ibadet edilen şeyler için geçerlidir⁶³. Kâid el-Ebasî, Tâğût’un Şeytan olduğunu söylemektedir⁶⁴

İmam Taberî, diğer tefsirlerde geçen Tağut anlamlarını zikrettikten sonra, kendi görüşünü belirtmek amacıyla şöyle der: ‘Benim için bu konuda doğru olan şudur: Tâğût, Allah’a karşı çıkan her kimse ve kendisine zorla ya da istekle insanların ibadet

⁵⁶ Ebu Muhammed Asım, **Demokrasi dindir**, www. davetvecihad.com. (t.y, y.y), 86.

⁵⁷ Ebu Muhammed Asım, **Demokrasi dindir**, www. davetvecihad.com. (t.y, y.y), 90.

⁵⁸ Ömer Abdülhakim, **Küresel İslami direniş çağırısı**, 241-243.

⁵⁹ en-Nisâ 4/60.

⁶⁰ el-Bakara 2/257.

⁶¹ Cevherî, İsmâil b. Hammâd, **es-Sihâh**, tah. Ahmed Abdulğafur Attâr, Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 1990, VI. 2412.

⁶² İbn Kesir, I, 521-523.

⁶³ İbn Kesir, I, 522.

⁶⁴ İbn Kesir, I, 522.

etmelerini isteyen her insan, şeytan, put ve her hangi bir şey anlamına gelmektedir⁶⁵. Mâtürîdî⁶⁶ ve Alûsî⁶⁷ de aynı görüştedir.

Fahredden Râzî'nin tefsirinde ise 'Tâğût', şeytan, sâhir, kâhin, put ve isyanı sağlayan her kimse anlamına gelmektedir⁶⁸.

Tâğût kelimesi cahiliye döneminde, Kâbe dışında kutsal sayılan mabetler, put bakıcıları veya putların adı idi. Tağut, sahabe ve tabiun döneminde Allah dışında mabud kabul edilen canlı veya cansız nesnelere isim olmuştur. Aynı zamanda Tâğût, Ka'b b. Eşref gibi dini yönü olup da lider konumunda bulunan kimseler hakkında da sembol olarak kullanılmıştır. Günümüzde ise siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmeler doğrultusunda daha geniş bir alanda kullanılmaktadır. İslami model dışındaki tüm idari biçimler ve sistemler ve bunların başında olan liderler, tağut kavramıyla ifade edilmektedir.⁶⁹

Bu ayetin nüzul sebebi ile ilgili olarak birçok rivayet aktarılmaktadır. Onlardan birisi olan Mesrûk'a dayandırılan rivayete göre, Ensar'dan birinin iki oğlu Hz. Peygamber'den önce ticaret için gittikleri Şam'da Hristiyanlık dinine geçmişlerdir. Hz. Peygamber'in Medine'ye hicreti sonrası Medine'ye ticari amaçla gelen bu çocukların Müslüman olan babaları onları İslam'a davet etti. Onlar da bu teklifi geri çevirince babaları onları zorlamaya başladı. Bu direnç üzerine Hz. Peygamber'e olayı sormak istediler. Bu olay, ayetin nüzul sebebi oldu.⁷⁰

Müslümanların geneli gibi düşünmeyen bazı gruplar, devletlere Tâğût adını vermektedir. Çünkü onlara göre halkı Müslüman olan devletler Allah'ın kitabıyla ve peygamberin sünnetiyle hükmetmiyorlar.

Ama gerçek şu ki klasik tefsirlerde, yukarıda örnek verildiği üzere, Tağut konusunda ileri sürülen şart şudur: Allah'a karşı çıkmak ve O'nun gibi diğer yaratıklardan ibadet istemektir. Başka bir deyişle, devletler, Allah'a karşı çıkmadıkları sürece ve insanların ibadet etmelerine engel olmadıkça, onlara Tağut denilemez.

⁶⁵ Taberî, II, 135.

⁶⁶ Mâtürîdî, II, 240.

⁶⁷ Alûsî, II, 14.

⁶⁸ Râzî, VII, 17.

⁶⁹ Tay, Hekim, "Kur'an'da tağut kavramı", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27 (2), 2017, 227.

⁷⁰ Taberî, V, 409.

Elmalılı Hamdi Yazır'a göre dinî zorlama, müşriklerin, "Eğer Allah istiyorsa bizi zorlasın" şeklindeki bir gerekçeleridir. Buna göre dinde zorlama, irade eksenli dini tercihe aykırıdır. Bu nedenle de dinin özüne aykırıdır. Bu doğrultuda ayetin anlamı, "Zorlama, dinde yoktur" şeklindedir.

Müellif, konuyu şöyle vurgulamıştır: "Din dairesinde zorlama olumsuzlanmıştır. Dinin alanı zorlayıcı değil, serbest seçime, isteğe bağlı fiillerdir. Bu nedenle zorlama, dinde reddedilmiştir. Aksi takdirde, "dinde, dine zorlama yoktur, ama dünyada zorlama olabilir" şeklinde anlaşılmalıdır. Zira dinde tebliğ ve teklif vardır".⁷¹

Elmalılı'ya göre İslâm'ın hükmü altında herkes görevini isteyerek yapmalıdır. Cihad da bu hikmetle meşrudur. Çünkü zorlama, bir kimseye beğenmediği bir eylemi, tehditle zorla yaptırmaktır. Hâlbuki din, irade ile hoşlanılacak bir durumdur. Dinin özü, tasdik ve kalpten inanmaktır. Bu ise sadece bir seçenektir. Bunu, "Dilediğini yapar" (el-Bakara, 2/253; el-Hac, 22/14) olan Allah'tan başka kimse zorunlu hale getiremez. Sadece tebliğ edilir ve teklif olarak sunulur. "Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin tümü, topluca iman ederdi. Öyleyse, onlar mü'min oluncaya kadar insanları sen mi zorlayacaksın?" (Yunus, 10/99).⁷²

Fitne olmadığında dinde zorlamanın olamayacağını belirten Elmalılı'ya göre, "Çünkü doğruluk, sapıklıktan iyice ayrıldı. Bunları karıştıranlar, belalarını bulurlar" ayetine göre, hak ve hakikat belirginleştikten sonra, tercih insanların iradelerine bırakılır.

Darü'l-İslam'da dini zorlamanın olamayacağını kesinliğine değinen Elmalılı, harp yurdunda ise bunun hükmünün farklı olduğunu belirtir. Müellife göre ayetteki, "kim tağutu inkâr eder de Allah'a iman ederse" ifadesi, "Allah'tan başka hiçbir tanrı yoktur" kelime-i tevhidin bir tefsiri demektir.⁷³

Süleyman Ateş'e göre din, her alanda haksız zorlamayı yasaklamıştır. Zira dini alanda gönülsüz yapılan işte, sevap yoktur. Baskı ve zorlama ile oluşan iman, iman sayılmaz. Müellife göre cihadın gayesi, vicdanlara baskıyı ortadan kaldırmak içindir. Arabistan Müşriklerine din hürriyeti tanınmamıştı. Zira onlar İslâm'ın en büyük düşmanı idiler. Şirk, onları İslâm'ın tebliğine engel olmaya yöneltiyordu. Dinde zorlama yoktur. Ancak ortada fitne varsa, o zaman o fitnenin ortadan kaldırılması

⁷¹ Elmalılı, II, 136.

⁷² Elmalılı, II, 137.

⁷³ Elmalılı, II, 141.

gerekir. Bu nedenle düşmana savaş açılacağı zaman önce tebliğ yapılır, kabul etmezse, savaş gerçekleşir. Ama burada da yine zorlama olmaz. Bu ayete göre cihat, din değiştirmek için bir zorlama aracı değildir. Hak dinin üstünlüğünün kanıtlanmasıdır. İlayı kelimetullah da dini yüceltmek demektir. Dini kabul etmek isteyen veya dini buyrukların ulaştırılmasına engel olan kimseler için yapılır⁷⁴.

Bu ayetin nüzul nedeni olan hadise⁷⁵ dini tercihteki iradi özgürlük konusundadır. Zira bu ayet, Medineli Müslümanların, bir başka dini kabul etmiş kendi çocuklarına bile baskı yapıp, onları zorla Müslüman yapmak istemelerinin İslâm'ın temel prensipleriyle bağdaşmayacağı anlatılmaktadır.

5. Enfâl suresi 15. Ayet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأُدْبَارَ

“Ey iman edenler. Savaş düzeninde iken kâfirlerle karşılaştığınız zaman sakın onlara arkanızı dönmeyin”

Bu ayet doğrultusunda kâfirlerin, küfürlerinden mutlaka caydırılması, bu gerçekleşmediği zaman da köklerinin kurutulması gerektiğini belirten Ömer Abdülhakim, söz konusu ayeti, cihadın farz-ı ayn olduğuna delil olarak kabul etmiştir.⁷⁶

Kâfirlerle karşılaşıldığında grup halinde geri dönmemenin gerektiğini vurgulayan bu ayete göre, savaş esnasında tüm çabanın gösterilmesinin lazım olduğunu söyleyen Mâtürîdî, bu ayetin te'vilinde savaşta geri çekilme ve kaçmanın grup halinde olmaması gerektiği konusu üzerinde durmuştur.⁷⁷

“İ'dâd” kelimesini “gereksinim vaktinde gerekli olan at ve silah gibi malzemelerin hazır olmasıdır” şeklinde açıklayan Begavî'ye göre bu hazırlığın başında ok atmak gelmektedir.⁷⁸

⁷⁴ Ateş, I, 453, 456.

⁷⁵ Ebû Dâvud, “Cihad”, 126.

⁷⁶ Ömer Abdülhakim, **Küresel İslami direniş çağırısı**, 187-189.

⁷⁷ Mâtürîdî, VI, 184.

⁷⁸ Begavî, III, 184.

Söz konusu ayeti kâfirlerle yapılan savaştan kaçmayan şekilde yorumlayan Râzî'ye göre burada anlatılmak istenen, “savaşmak için, o kâfirlere doğru gittiğinizde bozulup dağıtmayınız” demektir.⁷⁹

İbn Kesîr'e göre bu ayet, savaş esnasında düşmanları gördükten sonra geriye dönmenin, cehennem ateşine doğru yöneliş olduğunu kaydeder.⁸⁰

6. Enfâl suresi 65. ayet

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا
مَنْ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ

“Ey Peygamber! Müminleri savaşa teşvik et. Eğer içinizde sabırlı yirmi kişi bulunursa iki yüz kişiye galip gelirler. Eğer içinizde (sabırlı) yüz kişi bulunursa, inkâr edenlerden bin kişiye galip gelirler. Çünkü onlar anlamayan bir kavimdir”.

Ömer Abdülhakim'e göre bu ayet, İslam ülkelerinin haçlı-siyonist güçlere karşı gelmek gerektiğini belirtmektedir.⁸¹ Abdullah Azzam ise bu ayeti, tüm mü'minlerin buldukları yerlerde cihada hazırlanmaları ve cihat etmeleri gerektiğini, hatta üniversitelerde okuyan öğrenciler bile, okullarını dondurup, farklı cephelerde cihat etmeleri gerekir şeklinde yorumlamıştır.⁸²

Savaşa hazırlıklı olmanın ve teşvik etmenin ya dünyadaki menfaatler için veya ahirete yönelik olduğunu vurgulayan İmam Mâtürîdî bu ayetin anlamının, saldırılara karşı hazırlıklı olmak anlamına geldiğini belirtir. Teşvikin ise, mü'minlere cesaret verici söz ve eylemler şeklinde olduğunu kaydeder. Ayetteki sayısal ifadenin ise, sabır ve metanet ile savaşa devam etmeye işaret olduğunu belirten Mâtürîdî, ancak bu şekilde Allah'ın yardımı gelerek, zafere ulaşabileceğini belirtir.⁸³

⁷⁹ Râzî, XV, 142.

⁸⁰ İbn Kesîr, IV, 27.

⁸¹ Ömer Abdülhakim, **Küresel İslami direniş çağırısı**, 25.

⁸² Abdullah Azzam, **Şehid Abdullah Azzam külliyatı**, 46, 53.

⁸³ Mâtürîdî, VI, 260.

“Mü’minleri savaşa hazırla” buyruğunun, “onları savaşa teşvik et” anlamında olduğunu söyleyen Begavî, buradaki sayısal ifadenin, sadakatle bağlılık anlamına geldiğini söylemiştir.⁸⁴

Allah’ın yardımının ancak mü’minlerin savaşa teşvik edilmesiyle gerçekleşeceğini belirten Râzî’ye göre bu ayette Allah, o mü’minlerin savaşta nefislerini ve mallarını Allah yolunda harcamaları şartıyla, peygamberine kâfi olacağını belirtmektedir. Allah Teâla yirmi sayısı ile mü’minlerin sabır ve sebat göstermeleriyle, iki yüz kişiyi yenebileceklerini vurgulayan Râzî, burada haber verme olmadığını, şartlı bir bilgi olduğunu belirtir. Zira ona göre haber olsaydı, “Kâfirlerden iki yüz kişi asla, yirmi mü’mini yenemez” denilmesi gerekirdi.⁸⁵

Bu ayetin, savaşa çıkmış ve kâfirlerle karşı karşıya gelmiş olmalarına rağmen mü’minlerin geri dönmeleri ile ilgili olduğunu söyleyen Kurtubî’ye göre, burada samimiyet ve içtenlik esastır. Ona göre bu samimiyet, Endülüs’te gerçekleşti ve az sayıdaki Müslüman topluluğu, çok sayıdaki İspanya’daki ordulara karşı üstünlük sağladı. Kurtubî burada farklı bir yaklaşım daha sergileyerek, ayetteki “zahf günü” olarak geçen ifadeden, ‘Bedir savaşı’ veya ‘ahiret günü’ konusunda bilgilerin ihtilaf ettiklerini kaydeder. Kurtubî’ye göre, ilgili cümleyi farklı yorumlayan her iki kesimin de kendi görüşlerini destekleyen güçlü delilleri bulunmaktadır.⁸⁶

Mü’minleri savaşa hazırlamanın, onları savaşa teşvik etmek anlamına geldiğini kaydeden İbn Kesîr, bu ayet doğrultusunda Hz. Peygamber savaş esnasında düşmanla karşı karşıya gelindiğinde, muhariplerin saflarını tanzim ederdi.⁸⁷

⁸⁴ Begavî, III, 374-375.

⁸⁵ Râzî, XV, 197-198.

⁸⁶ Kurtubî, IX, 470-473.

⁸⁷ İbn Kesîr, IV, 86.

7. Yusuf suresi 103. ayet

وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ

“Sen ne kadar hırs göstersen de, insanların çoğu iman ediciler değildir”⁸⁸.

Bu ayet doğrultusunda kendilerini azlar arasında kabul ederek seçilmişler arasında gören kesimlere göre, az olan mü’minler kesin olarak zafere ulaşacaktır. Zira onlar, hükümetlerin orduları, polisleri, istihbaratı ve kendilerine karşı kullanabileceği araç ve gereçleri olduğu, insanların neredeyse çoğunun onlara boyun eğdiğini, onlarla birlikte yürüdüklerini ve onların batıllarına tabi oldukları belirttikten sonra, bu büyük batıl karşısında ben tek başıma bu din için ne yapabilirim? Sorusuna yanıt olarak bu ayeti kullanmaktadırlar. Bu doğrultuda : “Kâfirler topluluğundan başkası Allah’ın rahmetinden ümit kesmez”.⁸⁹ Bu nedenle de azlık veya zahiri güçsüzlük, davadan dönmek için gerekçe olamaz. Zaten Allah, dava adamlarının az olacağını bu ayette belirtmektedir.⁹⁰

Ömer Abdülhakim’e göre ümmetin onurunu koruyacak ve düşmanlarına karşı koyacak kesim, silahlı cihadi yapılanmadır. Söz konusu grup, ümmetin karşı duruşunu gösterecek öncü koludur.⁹¹ Abdullah Azzam ise bu durumu, “Her yüz deve içinde yük taşıyabilecek bir deve ancak bulunur” söyle özetlemiştir. Zira ona göre insanlar arasında sorumluluk taşıyan kesim, çok azdır. Ona göre İslam âleminde bilgili kişiler azdır. Bildiğiyle amel edenler ise daha da azdır. Cihat edenler ise onlar azın da azıdır.⁹²

Mâtürîdî söz konusu ayette geçen ‘ekseru’n-nas’ ifadesinin, geneli kapsamadığını belirtir. Bu konuda bazı müfessirlerin de dediği gibi ayet, Mekke’nin ileri gelenlerine yöneliktir. Mâtürîdî, bu ayette geçen ifadeler doğrultusunda “Ey Muhammed, çok istesen de” cümlesinden hareketle, hitabın o dönemdeki insanlara yönelik olduğunu belirtir. Zira bir başka ayette, “Gerçek şu ki, sen, sevdiğini hidayete erdiremezsin, ancak Tanrı, dilediğini hidayete erdirir; O, hidayete erecek olanları daha iyi bilendir”⁹³

⁸⁸ Râzî, XVIII, 227.

⁸⁹ Yûsuf 12/87

⁹⁰ Ebu Muhammed Asım, **Demokrasi dindir**, www.davetvecihad.com. (t.y, y.y). 65, 116; Abdülmünim Mustafa, **Taifetu’l-Mansura’nın özellikleri** (t.y, y.y), 8. www.davetvecihad.com

⁹¹ Ömer Abdülhakim, **Küresel İslami direniş çağrısı**, 68, 283.F

⁹² Abdullah Azzam, **Şehid Abdullah Azzam külliyyatı**, 32-33.

⁹³ el-Kasas 28/56.

buyrulmuştur. Nitekim Hz. Peygamber, o dönemde yaşayan kimselerin hidayetini isteyebilir. O nedenle burada hitap, Mekke halkıdır. Ayetin indiği dönemde Mekke ahalisinin çoğu hidayette değildi. Tüm dünya da böyleydi⁹⁴.

Fahreddin Râzî'ye göre bu ayetin öncekilerle alaka ve ilgisi şöyledir: Kureyş kâfirleri ile bir grup Yahudi, Hz. Peygamber'den sırf işi sapa sardırmak için, Hz. Yusuf kıssasını anlatmasını istediler. Hz. Peygamber de, onu anlatırsa, onların iman edeceklerini düşünmüştü. Ama onlara bunu anlatınca onlar küfürlerinde ısrar ettiler. Bunun üzerine bu ayetler nazil oldu⁹⁵.

Kurtubî de, Râzî gibi düşünerek, bu ayetin Arap kâfirler hakkında indirildiğini ifade etmiştir⁹⁶.

Şevkânî⁹⁷ ise Taberî⁹⁸ gibi düşünerek ayetin Allah ve Rasulullah'a isyan eden o dönemdeki müşriklere hitap ettiğini söylemiştir.

Alûsî'ye göre bu ayetin zahiri ifadeleri herkese yönelik gözüküyor olabilir, fakat İbn Abbas'a göre kastedilen, Mekke'nin halkıdır⁹⁹.

Süleyman Ateş'e göre bu ayet, önyargılı kimselerin, ne kadar uğraşılsa da, inandırılmayacağını göstermektedir. O, ayetteki "ekseru'n-nâs" ibaresini, insanların çoğu şeklinde tercüme etmiştir.¹⁰⁰

Bu yaklaşım ve yorumlardan bu ayetin muhatabının, bazı grupların iddia ettiği aksine, Müslümanların hatta insanların büyük çoğunluğuna değil, İslam'a düşmanlığını belirginleştiren ve Müslümanlara yönelik negatif eylemleri gerçekleştiren belirli bir kitleye yönelik olduğu anlaşılmaktadır.

⁹⁴ Mâturîdî, VI, 293-294.

⁹⁵ Râzî, XVIII, 227.

⁹⁶ Kurtubî, I, 57.

⁹⁷ Şevkânî, III, 79.

⁹⁸ Taberî, IV, 392.

⁹⁹ Alûsî, VII, 62.

¹⁰⁰ Ateş, II, 417.

8. Nur suresi 1. Ayet

سُورَةٌ أَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا وَأَنْزَلْنَا فِيهَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لَّعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

“Bu, indirdiğimiz ve farz kıldığımız bir suredir. Onda açık açık ayetler indirdik. Ta ki iyice belleyip ibret alasınız”.

Farac, Abdullah Azzam, Ömer Abdülhakim, Muhammed Abdüsselam, İmamüddin el-Hîtî ve onlar gibi düşünen kişi ve kesimlere göre, İslam hilafeti kurma konusunu dillendirdiklerinde, devlet kurmanın farz olduğunu, bu ayet-i kerimeye ve diğer benzer ayetlere dayanarak söylemektedirler. Onlara göre ayetteki ‘faradnâ’ (farz kıldık) kelimesi, kurandaki bütün emirleri yerine getirmenin farz olduğu anlamına gelirken, aynı zamanda İslam devleti kurmanın da Kur’an’ın emri olduğu manasını içermektedir. Söz konusu devletin kurulması amacıyla da önündeki engellerin bertaraf edilmesi gerektiğini ve bu yolda da şiddetin kullanılmasının cihad olacağını belirten müelliflere göre Bu nedenle, İslami yönetimli bir devlet kurmak farzdır¹⁰¹.

İmam Taberî, ayetteki ‘faradnâhâ’ kelimesinin hem açıklamak hem de farz kılmak anlamına geldiğini söylemektedir. Taberî’ye göre bu kelime bazıları tarafından teşdit ile ‘farradnâhâ’ şeklinde, kimileri tarafından ise tahfif ile ‘faradnâhâ’ olarak okumuştur¹⁰².

Ayetteki ibarenin “faradna” ve “farradna” şeklinde okunabileceğini söyleyen Mâtürîdî, şeddeli okunduğunda bunun, farz ve hükümlerin çokluğuna işaret ettiğini söylemektedir. Bir başka anlamda ise, emir ve yasakların aralarının açıldığını göstermektedir. Şeddesiz olarak okunduğunda ise, farzlara yapışmak ve onların usulüne göre hareket etmek anlamına gelmektedir. Öte yandan kelimenin anlamı, farklı farklı farzlar indirildi manasına da gelmektedir.¹⁰³

Şevkânî¹⁰⁴ ise Râzî’ye tabi olarak aynı¹⁰⁵ açıklamayı yapmışlardır.

‘Faradna’ ifadesini ‘farz kılmak’ olarak anlayan Kurtubî, bu manayı Nur suresindeki emirler çerçevesinde açıklamaktadır. Kurtubî, Kur’an’da geçen bütün

¹⁰¹ Farac, **el-Cihâd el-Ferîdetü’l-gâiba**, 4; Abdullah Azzam, **Şehid Abdullah Azzam Külliyyatı**, 42, 44, 46; Ömer Abdülhakim, **Küresel İslami direniş çağrısı**, 119, 181, 221.

¹⁰² Taberî, V, 391.

¹⁰³ Mâtürîdî, X, 78.

¹⁰⁴ Şevkânî, IV, 5.

¹⁰⁵ Râzî, XXIII, 130.

emirlerin farz olduğunu kabul etmemiştir¹⁰⁶. Alûsî'nin de aynı görüşte olduğu görülmektedir.¹⁰⁷

İbn Kesîr, ayetteki 'faradnâ' kelimesinin "helal ve haram açıklamak" anlamına geldiğini diyen görüş, Mucahid ve Katâda'ya ait olduğunu söylemektedir¹⁰⁸.

Bu veriler çerçevesinde ayette geçen 'faradnaha' ifadesinin, Taberî tefsirinde geçtiği gibi, açıklamak anlamına geldiği anlaşılmaktadır. Nitekim Nûr suresindeki her emri, farz olarak algılamak mümkün değildir. Üstelik emir kipinin birtakım değişik kullanışları ve farklı anlamları, fıkıh usulünde bulunmaktadır.

9. Ankebut Suresi 69. Ayet

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ

*"Bizim uğrumuzda mücadele edenler, biz onlara elbette yollarımızı gösteririz. Şüphesiz ki Allah muhsinlerle beraberdir"*¹⁰⁹

Ömer Abdülhakim'e göre dünyadaki İslami hareketler iflas etmiştir. Bu hareketlerin çoğu, bilerek veya bilmeyerek düşman safında yer almaktadır. Yeryüzündeki Müslümanların az bir kısmı cihad yoluna baş koymaktadır. Yenedünya düzeninin yanında yer alan Batı ve Müslüman işbirlikçilere karşı bu dini sağlam bir şekilde koruyacak ve İslami nesli devam ettirecek ancak ve ancak silahlı cihadi yapılanmada yer alacak olan kesimdir. Allah'ın rızasına muvafık hareket etmeleri nedeniyle onlar, İlahi yardıma mazhar olacaklardır. Abdülmün'im Mustafa da bu kesime "Taife-i mansura" adını vermiştir. Abdullah Azzam da İla-yı kelimetullah amacıyla cihad edenler, söz konusu ilahi yardıma mazhar olmuş kimselerdir. Onlar az bir kesimdir ancak ilahi yardımlarla büyük bir güç halini almışlardır. Bu doğrultuda Azzam külliyyatının önemli bir kısmını bu tür manevi yardım ve desteklere ayırmıştır (510-574).¹¹⁰

¹⁰⁶ Kurtubî, III, 100.

¹⁰⁷ Alûsî, IX, 274.

¹⁰⁸ İbn Kesîr, I, 55.

¹⁰⁹ Râzî, XXV, 95.

¹¹⁰ Ömer Abdülhakim, **Küresel İslami direniş çağırısı**, 69-70, 105-106; Abdülmün'in Mustafa, **Taifetu'l-Mansura'nın özellikleri**, www.davetvecihad.com (t.y, y.y), 106; Abdullah Azzam, **Şehid Abdullah Azzam külliyyatı**, 32.

Ayet, düz anlamda Allah yolunda cihat edenlere, hakikate ulaşacak yolların gösterileceğini belirtiyor. Ayettin devamında “Muhsin” kelimesi yer almaktadır ki bunu, “Muhsinler; namazlarını dosdoğru kılan, zekâtlarını veren ve ahirete yakînen (kesin olarak) iman eden kimselerdir. Onlar Rableri tarafından gösterilen doğru yol üzerindedirler ve onlar kurtuluşa eren kimselerdir” (Lokmân, 31/2-5) ayeti daha belirgin olarak açıklamaktadır. Buna, ayetin önceki ibaresiyle sonraki ifadeleri, Allah yolunda mücahede etmenin de bir muhsinlik niteliği olduğunu göstermektedir.

Süddî’ye (ö. 128/746) göre bu ayet savaşın farz kılınışından önce inmiştir. İbn Atiyye ise bu ayeti, “ayet-i kerime örfen bilinen cihattan öncedir. Burada söz edilen cihad, Allah’ın dini uğrunda ve onun rızasını talep yolunda umumi bir cihattır” şeklinde yorumlamıştır¹¹¹. Hasen b. Ebi’l-Hasen ise ayetin, Allah’a çokça ibadet eden kimseler hakkında indiğini söylemiştir¹¹². İbn Abbas (ö. 68/687-88) ile aynı düşünen İbrahim b. Edhem’e göre bu ayet-i kerime bildikleri gereğince amel eden kimseler hakkındadır. Zira Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: ‘Bildikleriyle amel edene Allah bilmediklerini öğretir’¹¹³.

İmam Mâtürîdî (ö. 333/944) bu ayeti, “Allah’ı tanımak için çaba gösterenler” şeklinde açıklamıştır. Önceki ayete bakıldığında bu, ‘dünyanın bir hiç olduğunu’ gösteren bir ayettir. Karşılıklı olarak, ayetin anlamı şöyle olur: Biz dünya için çaba gösterenlere yardım etmeyiz, ancak bizim ve yolumuz için çaba gösterenlere yardım ederiz’¹¹⁴. Mâtürîdî’ye göre buradaki cihat, silahla savaş anlamına gelmez.

Tefsirinde işarî metodu benimseyen Kuşeyrî (ö. 465/1072) ise bu ayeti, “Zâhirlerini mücahedeyle süsleyenlerin sırları/kalpleri müşâhadelerle güzelleştirilir. Onlar zâhirlerini kendilerine emredilen vazifelerle meşgul ettikleri için, onların sırları lütuflara nail edildi. Onlar bizim için zorluklara katlanarak namazlarını kılınca, güzel sonuçlarla mükâfatlandırdık, sevince boğduk” şeklinde yorumlar.¹¹⁵

¹¹¹ Kurtubî, VII, 432-433.

¹¹² Kurtubî, VII, 432-433.

¹¹³ Kurtubî, VII, 432-433.

¹¹⁴ Mâtürîdî, VIII, 246.

¹¹⁵ Sami Kılınçlı, “İşari Te’vil ve Kuşeyri’nin Cihad ve Kıtal Ayetleini Yorumlama Yöntemi”, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 17 (1) 2017, 119-155.

Fahredden Râzî'ye (ö. 606/1209) göre bu ayet, “delillerimize bakan, buna gayret sarfedenler, biz onlarda, bizi tanıma bilgisini (marifetullah) meydana getiririz” anlamındadır.¹¹⁶

İbn Kesîr¹¹⁷ (ö. 774/1373) ve Şevkânî¹¹⁸ (ö. 1250/1834), mana itibarıyla buna yakın rivayetler ve açıklamalarda bulunmuşlardır.

Alûsî (ö. 1270/1854) bu ayeti tefsir ederken, “cihadın en üste olanı nefis ile olan cihattır” der¹¹⁹.

Bu veriler doğrultusunda bazı Müslüman grupların bu ayetteki “cihad” kelimesi, onların anladıkları şekilde, diğer Müslümanlarla savaşmak anlamına gelemes¹²⁰. Zira ayet, belirgin bir şekilde Allah yolunda cihat etmeye çağırmakta ve bu eylemi gerçekleştirenleri de ‘Muhsin’ olarak nitelenmektedirler. Müslümanlara yönelik bir savaşın, İslami bir nitelik olan ‘Muhsin’ ile bağdaşmayacağı açıktır. Zira söz konusu ‘Muhsin’ kelimesinin içeriğine birçok Müslüman sahiptir. Bazı marjinal grupların kendileri dışındaki Müslümanları, İslam dışına itmeleri ve onlarla savaşmayı kendilerine görev bilmeleri, isabetli değildir. Zira ayette ‘Muhsin’ kelimesi, namaz kılmayla birlikte anılmıştır. Bu durumda namaz kılan ve Muhsin olarak tanımlanan Müslümanlarla savaşılmaması gerekir.

Günümüzde yapılan tefsir çalışmalarından birisi olan Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından kaleme alınan çalışmaya göre, putperestlerin, bütün uyarılara rağmen inkârcı ve inatçı tutumlarını devam ettirmelerinden üzüntü duyan mü’minleri teselli amacı taşıdığı anlaşılan surenin son ayeti, mü’minler için anlamlı bir müjdedir. Zira ayette Allah, düşmanlarının baskıları karşısında sabır ve metanetle inançlarını koruyan, çizgilerinden sapmayan mü’minleri mutlaka başarıya ulaştıracağını, çünkü kendisinin daima iyilerin yani inançları doğru, işleri düzgün olanların yanında olduğunu müjdelemektedir¹²¹.

Ömer Nasuhi Bilmen (ö. 1971) ise yaptığı tefsir çalışmasında ilgili ayeti, “O mü’min, âbid kullar ki, bizim uğrumuzda mücahedede bulundular, gizli ve aleni düşmanlarına karşı cihada atıldılar, din-i İslam’ı müdafaaya çalıştılar. Elbette o fedakâr,

¹¹⁶ Râzî, XXV, 95.

¹¹⁷ İbn Kesîr, VI, 266.

¹¹⁸ Şevkânî, IV, 276.

¹¹⁹ Alûsî, XI, 17.

¹²⁰ Hîfî, **Şübehat Tanzîm e’ d-devlet el-İslamiyye**, 10-21.

¹²¹ Karaman, Hayreddin- Çağrı, Mustafa- Dönmez, İbrahim Kafi- Gümüş, Sadrettin, **Kuran Yolu: Türkçe Meal ve Tefsir**, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2003, 2601

mücahit kullara muvaffakiyet verir, onları uhrevi nimetlere kavuştururuz” şeklinde tefsir etmiştir.¹²² Buna göre Bilmen, buradaki cihadı akla ilk gelen manasıyla değerlendirmiş ve muhtemelen dönemdeki Müminleri kapsayacak şekilde ayeti yorumlamıştır.

Tâhir İbn Âşûr (ö. 1973), *et-Tahrîr ve't-Tenvîr* adlı çalışmasında ayette geçen cihad kelimesini; ilk Müslümanların fitnelere ve işkencelere olan sabırları ve düşmanların hilelerine karşı savunmaları şeklinde yorumlamış, ayetin indiği sırada günümüzdeki bazı marjinal dini grupların anladığı tarzda bir cihadın olmadığına özenle vurgu yapmıştır.¹²³

Süleyman Ateş, ayetteki cihad kelimesini, “Allah’ın uğrunda cihad edip, çaba harcayanlar” şeklinde açıklamıştır¹²⁴.

10. Nasr suresi 1 ve 2. Ayetler

إذا جاء نصر الله والفتح ورأيت الناس يدخلون في دين الله أفواجا

“Allah’ın yardımı ve fetih geldiğinde ve insanların bölük bölük Allah’ın dinine girdiğini gördüğünde”

Farac, Ömer Abdülhakim ve Abdullah Azzam gibi kimselere göre İslam hukuku herkes için geçerlidir, İslam bütün insanlığı kapsamak için gelmiştir. Ancak herkes İslam hukukunun etkin olduğu bir yönetim altında yaşamıyor. Ancak herkesin o çatı altına toplamak için çaba gösteriliyor. Gerçek şu ki, bütün bunlardan daha etkileyici ve onlardan önce yapılması gereken şey, İslam devletini kurmak amacıyla fethi sağlamaktır. Daha sonra da insanların bölük bölük Allah’ın dinine girdiğini görülecektir. Bu sonuç karşısında namaz ikame olunacak, adalet hükümferma olacak ve emr-i bi’l-maruf, neyh-i ani’l-münkerde bulunulacaktır. Böyle bir zamanda da akaid tashih

¹²² Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe meali alisi ve tefsiri*, İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1971, V, 2683.

¹²³ Tâhir b. Aşûr, *Tefsirü't-Tahrir ve't-Tenvir*, Tunis: Dârü't-Tunisiyye, 1984, XXI, 36-37

¹²⁴ Ateş, V, 533.

edilecek ve ahlak düzelecektir. Zira Allah'ın dostları yeryüzünde hâkim olduklarında ve O'nun şariat tatbik sahasına konulduğunda görülecek olan, budur¹²⁵

Taberî ise, suredeki “fetih” kelimesinin, Mekke'nin fethi anlamına geldiğini, ayetteki “nasr” ibaresi ise, Kureyş'e yönelik olduğunu söylemektedir.¹²⁶

Râzî, ilgili sure ve ayetle alakalı olarak, “müfessirlerin çoğuna göre, ‘fetih’ ve ‘nasr’ kelimeleri peş peşe geldiğine göre, ayetteki fetih, Mekke'nin fethidir, çünkü daha önce peygambere, Bedir savaşındaki yapılan yardım gibi, sadece “yardım/nasr” veriliyordu. Ama şimdi ona hem yardım hem de Mekke'nin fethi verilmektedir” şeklinde bir yaklaşımda bulunmuştur.¹²⁷

İbn Kesîr, bu sureyi tefsir ederken, peygamber ve sahabileri tarafından, bu şekildeki bir ifadeden, peygamberin ölümünün işareti ya da vefatın yaklaştığının haberi şeklinde anlaşıldığına dair rivayetleri sıralamıştır.¹²⁸

İbn Abbas ve Ömer'e göre bu sure, Mekke fethi ve peygamberin yakında vefat edeceğine yönelik bir bilgilendirmeyi haber vermektedir.¹²⁹

Şevkânî de ayetteki ‘nasr’ kelimesinin kâfirlere karşı olduğu; ‘feth’ ise Mekke'ye yönelik olduğu görüşündedir.¹³⁰ İmam Kurtubî de konuyu aynı şekilde açıklamıştır¹³¹.

Alûsî'ye göre buradaki “fetih”, Mekke'nin fethidir. ‘Nasr’ kelimesi ise, Mekke'deki müşrikler ya da peygamberin bir başka yerde söz ettiği Yemenlilerdir.¹³² Alûsî, burada farklı bir değerlendirme yaparak, hem nasr, hem de feth kelimesinin, insanların kalplerine müdahale anlamını sonuçlandırmayacağını belirtir. Zira ona göre Mekke'nin fethedilmesine rağmen, oradaki herkes hemen Müslüman olmamıştır.¹³³

Alûsî'nin bu yaklaşımı doğrultusunda, bazı marjinal grupların ileri sürdüklerinin aksine, bir yer fethedildikten sonra orada yaşayanlar Müslüman olmak zorunda değildir.

Mâtürîdî ise ilgili ayeti şöyle açıklar: “Buradaki ‘nasr’, müfessirlerin çoğuna göre, Mekke fethidir. Kur'an'da geçen “لِذَا”nın bazen “لِ” anlamına geldiğini belirten

¹²⁵ Farac, *el-Cihâd el-Ferîdetü'l-gâiba*, 13; Abdullah Azzam, *Şehid Abdullah Azzam külliyatı* (İstanbul: Buruc Yayınları, 2013), 42-47; Ömer Abdülhakim, *Küresel İslami direniş çağrısı*, 259-267.

¹²⁶ Taberî, VII, 578.

¹²⁷ Râzî, XXXII, 155.

¹²⁸ İbn Kesîr, VIII, 480.

¹²⁹ İbn Kesîr, VIII, 483.

¹³⁰ Şevkânî, V, 686.

¹³¹ Kurtubî, XXII, 539.

¹³² Alûsî, XV, 492.

¹³³ Alûsî, XV, 493.

Mâtürîdî, ‘feth’ten kastedilenin Mekke’nin fethi olduğu kesindir. Yine ‘nasr’, peygamberin Mekke halkına olan yardımudur. Dine bölük bölük girenler ise, oranın ahalisidir. Bununla birlikte ayetteki ‘fetih’, diğer ülkelerin fethini de kapsamaktadır. Mâtürîdî’ye bu ayetteki fethin en belirgin bir başka anlamı, peygamberliğini tebliğ yolunda Allah’ın onun önünü açmasıdır.¹³⁴

¹³⁴ Mâtürîdî, X, 634-635.

İKİNCİ BÖLÜM

MÜŞRİKLERE YÖNELİK AYETLER

Kur'an-ı Kerimde müşriklere yönelik ayetlerde iki boyut dikkat çekmektedir. İlki, müşrikler inanç bakımından din dışı kimselerdir. O nedenle de ahirette cezalandırılacaklardır. İkincisi ise, müşrikler dünyada kötülük sahipleridir. Onlar bu dünyada da cezalandırılacaktır. Müşriklerin ahirette ceza görecekleri konusunda Müslüman âlimler arasında herhangi ciddi bir ayrılık söz konusu değildir. Ancak müşriklerin dünyada cezalandırılmalarıyla ilgili olarak görüş farklılığı bulunmaktadır. Bu ise ağırlıklı olarak iki konuda olmuştur. Bunlar ise, “müşrik, mü'mine zarar verdiğinde ve kötülük yaptığında cezalandırılır” şeklindeki yaklaşım ile “müşrik herhalükarda cezalandırılır” tarzındaki bir anlayış şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu bölümde marjinal kişi ve kişilerin benimsediği son anlayış tarzı, önde gelen müfessirlerin ilgili ayetleri tefsirleriyle değerlendirilecektir.

1. Bakara suresi 191 ayet

وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ تَقْتُلُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجْتُمْ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ

“Onları nerede yakalarsanız öldürün. Sizi çıkardıkları yerden (Mekke'den) siz de onları çıkarın. Zulüm ve baskı adam öldürmekten daha ağırdır. Yalnız, Mescid-i Haram yanında, onlar sizinle savaşmadıkça, siz de onlarla savaşmayın. Sizinle savaşarlarsa (siz de onlarla savaşın) onları öldürün. Kâfirlerin cezası böyledir”.

Ömer Abdülhakim'e göre bu ve benzeri ayetler, küresel savaşa kayıp vermenin kaçınılmaz olduğunu, bu nedenle de her türlü kayba rağmen onlarlar her şekilde cihad edilmesi gerektiğini kaydeder.¹³⁵ Abdullah Azzam'a göre ise bu ayetten anlaşılan,

¹³⁵ Ömer Abdülhakim, *Küresel İslami direniş çağırısı*, 83, 239, 323.

esirlerin, imamların yetkisine göre muamele etmesidir. Buna göre ya öldürülür, ya sakat bırakılır ya da kör edilir veyahut fidye karşılığı salıverilir. Yazara göre cihat, yeryüzündeki söz konusu fesadı kırmak, bitirmek içindir.¹³⁶

Abdülkadir b. Abdülaziz'e göre Allah, fisk sebebi olan ma'siyet ile küfür sebebi olan ma'siyeti, şu ayette birleştirerek zikretmiştir: “Üzerine Allah'ın adının anılmadığı şeyden yemeyin, çünkü bu fisktır. Hiç şüphesiz şeytanlar dostlarına sizinle mücadele etmeleri için telkinde bulunurlar. Eğer onlara itaat ederseniz, müşrikler olmuş olursunuz”. Yazara göre günah, ya vacibi terk ya da haramı işlemek şeklinde olur ki, bu da küfre düşürücü günah ile fisk olan günah olma üzere iki kısımdır.¹³⁷

Ayetin zahiri/yüzeysel anlamını hareket noktası kabul ederek, müşriklerin buldukları yerlerde öldürülmesi gerektiğini belirten kesime göre onlar namazlarını kılincaya ve zekâtlarını verinceye kadar onlarla savaşılar. Bu ise kıyamete kadar devam edecektir. Âlimlerin bu hükme, harflerin delaletiyle değil, nassın makasıdı doğrultusunda vardıklarını belirten kimseler, bunu ümmet için bir zorunluluk olarak görür. Bu doğrultuda bazı kesimlerin ayeti kendileri gibi düşünmeyen herkese yönelik bir savaş emri olduğunu düşündüklerini belirten Habeş'e göre, bu ayetin anlamının genelleştirilemeyeceğini vurgular.¹³⁸

Ayete, “Kâfirleri nerede ve ne zaman yakalarsanız öldürün” şeklinde anlam veren Mâtürîdî'ye göre Mescid-i haram ve haram ayların dışında herhangi bir zaman ve mekân kaydı bulunmamaktadır. Ancak bunların da savaşın daha önceden başlamasıyla bu aylarda devam edebileceğini belirten Mâtürîdî, söz konusu fitnenin özü olan şirk olursa, haram aylarında da öldürülebilir. Zira şirk, en büyük günahdır. “Mescid-i haram'da onlardan birisi bir mü'mini öldürürse, onun öldürülmesi gerekir” diyen Mâtürîdî, onlardan bir saldırı gelmedikçe, mü'minlerin bu eylemi gerçekleştirilemeyeceklerini belirtir.¹³⁹

“Onları gördüğünüz yerde öldürün” ayetini, göz ile görmek şeklinde açıklayan Begavî, gördükten sonra peşlerine düşüp, yakaladığınız yerde öldürün demektir. Zira

¹³⁶ Abdullah Azzam, **Şehid Abdullah Azzam külliyyatı**, 148.

¹³⁷ Abdülkadir b. Abdülaziz, **İman ve küfür**, 38.

¹³⁸ Habeş, **Nusûsu'l-unf ve't-ta'zir ale'l-kitâl fi'l-Kur'âni ve'l-hadîs**, 2018.

¹³⁹ Mâtürîdî, I, 375.

onlar mü'minleri Mekke'den atmışlardır. Fitnenin öldürmekten daha kötü olması ise, şirkin tüm kötülüklerin üzerinde olduğuna işaret etmektedir.¹⁴⁰

Ayette geçen fitnenin, "Allah'ı inkâr etmek" olduğunu belirten Râzî, küfrün adam öldürmekten daha büyük olduğunu belirtir. Ayetin nüzul sebebi doğrultusunda anlam veren Râzî'ye göre bir sahabi, kâfirlerden birini haram ayda öldürdü. Bu olay üzerine mü'minler, onu kınadılar. Bu nedenle ayet nazil oldu. Bu doğrultuda ayet, haram aylarda öldürmeyi büyük bir suç saymayınız. Zira bu aylarda, kâfirlerin küfre yönelmeleri, sizin ittihamınızdan daha büyük bir suçtur. Râzî'ye göre bu ayet doğrultusunda, "Kasten adam öldüren kimsenin tövbesi kabul edilmez" denilemeyeceğini, zira şirkin, katillikten daha şiddetli olduğu, zira Allah'ın kâfirin tövbesini kabul ederse, kasten adam öldürenin tövbesini daha çok kabul eder.¹⁴¹

Kurtubî, mensuh değil de muhkem kabul edilirse, buradan esirlerin öldürülebileceğine işaret çıkmaktadır. Yine ona göre buradaki fitneden amaç, şirktir¹⁴² demek suretiyle, Taberî'ye benzer bir yorum sergilemiştir.¹⁴³

Ayetin, mü'minlerin çaba ve gayretlerinin saikinin, kâfirleri öldürmek olmasını anlattığını söyleyen İbn Kesîr kâfirler, mü'minleri memleketlerinden çıkardığı ve onlara zulmettiği için, mü'minlerin de onlara karşı acımasız davranması gerektiğini söylemektedir. Bununla birlikte mü'minler bu ayete göre duygularını öne çıkarıp, sınırı da aşmamaları gerekir. Diğer birçok müfessir gibi İbn Kesîr de fitneyi, şirk olarak tanımlamıştır.¹⁴⁴

2. Enfâl suresi 39. Ayet

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِئْتَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

“Baskı ve şiddet kalmayıncaya ve din tamamen Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Eğer (küfürden) vazgeçerlerse şüphesiz ki Allah onların yaptıklarını hakkıyla görendir”

¹⁴⁰ Begavî, I, 213- 214.

¹⁴¹ Râzî, V, 141, 143.

¹⁴² Kurtubî, III, 242.

¹⁴³ Taberî, III, 295.

¹⁴⁴ İbn Kesîr, I, 524-525

Farac, Ömer Abdülhakim ve Abdullah Azzam gibi kimselere göre, dine itaat demek; dinin tüm buyruklarına boyun eğmek anlamındadır. Bir kısmıyla amel edip diğer kısmını görmezden gelmek, büyük bir suçtur. Böyle olunca da yukarıdaki ayeti kullanarak durumu düzeltmek için savaşmak gerekmektedir. Yani bu ayetle, ister Müslüman olsun, ister olmasın, ayetin belli bir zaman zarfı içinde indirildiğini itibar etmeden, din ile amel etmeyenlere karşı savaş ilan etmeyi gerektirmektedir.¹⁴⁵

Taberî, bu ayetin öncesiyle bağ kurup şöyle izah eder: “Seni ve sahabilerini rahat bırakmayıp savaş açarlarsa, siz de onlarla savaşın ta ki bu fitne ortadan kaybolsun”¹⁴⁶. Alûsî de ayeti aynı şekilde açıklamıştır.¹⁴⁷

Mâtürîdî’ye göre buradaki fitne, şirk demektir. Buna göre ayet, yeryüzünde şirk kalmayıncaya kadar savaşınız demektir. Fitne kalmayıncaya kadar demek ise, savaşı gerektirici bir durum ortada olmayıncaya kadar anlamındadır. Bu ise kıyamet gününe kadar demektir.¹⁴⁸

Râzî, ayetteki “fitneyi”, İbn Kesîr ve Taberî’nin dediği gibi açıklamaktadır. Ona göre İslam’ın ilk çıkışında Müslümanlara çokça eziyet çektirildi ve kâfirler, insanlar Müslüman olmasın diye engeller koymuşlardı.¹⁴⁹

Râzî’ye göre Kur’an’daki savaş emri ikiye ayrılmaktadır:

1- Bu savaş Müslümanlara Mekke ve civarındaki köylerden gelen fitneyi sonlandırmak için olacak, yani yerel bir alana ve bölgeye mahsustur.

2- Genel bir emir olup her çağ için geçerlidir. Bu durumda ise Allah’ın dinini galip kılmak için her zaman fitne çıkaranlara karşı savaşmak gerekmektedir.¹⁵⁰

İbn Kesîr, bu ayeti tefsir ederken, birtakım değişik rivayetler sunmuştur. Bunlardan birisi; imam Buhârî’nin rivayetidir. Buna göre İbn Ömer’e bir adam gelir ve ona: “Neden savaşta (Cemel savaşı) yer almıyorsun?” der. Bunu İbn Ömer de şöyle yanıtlamıştır: “Biz peygamber zamanında Müslümanlar azken savaştık, çünkü kâfirler bizi rahat bırakmıyorlardı. Bir Müslümana ya işkence ederler ya da onu öldürürlerdi.

¹⁴⁵ Farac, **el-Cihad el-Feridatü'l-gaibe**, 9; Ömer Abdülhakim, **Küresel İslami direniş çağrısı**, 186; Abdullah Azzam, **Şehid Abdullah Azzam külliyatı**, 54-58, 720-722.

¹⁴⁶ Taberî, IV, 38.

¹⁴⁷ Alûsî, IV, 194.

¹⁴⁸ Mâtürîdî, V, 202.

¹⁴⁹ Râzî, XV, 169.

¹⁵⁰ Râzî, XV, 169.

Biz o zamanda bu fitne ortadan kaldırılsın diye savaştık. Sonunda fitneden kurtulduk, Müslümanlara engel kalmamıştır”¹⁵¹.

Hammâd b. Selama rivayetinde İbn Ömer, soran adama şöyle demiştir: Biz Allah’ın dini için savaştık ama siz mülk ve makam için savaşıyorsunuz ki fitne yeniden ortaya çıksın ve şirk yayılsın”¹⁵².

Usame b. Zeyd ise rivayetinde: “Ben lâ ilâha illellâh diyene karşı savaş açmam” demiştir.¹⁵³

Sa’ad b. Mâlik de Usame’nın sözünün aynısını söyledikten sonra, orada bulunan birisi yukarıda geçen söz konusu ayeti okur. Ona karşıt olarak şöyle bir yanıt verilir: “Biz önceden fitne olmasın ve bütün din Allah’ın olsun diye savaştık”¹⁵⁴. Bunun anlamı ise şimdi böyle bir savaşa gerek yok demektir.

Şevkanî ise, ayetteki fitnenin diğer müfessirler gibi, şirk ve Müslümanlara engel olmak anlamına geldiğini söylemektedir¹⁵⁵. Kurtubî¹⁵⁶ de aynı şekilde yorumlamıştır.

Elmalılı Hamdi Yazır’a göre ayetin anlamı onlar, Müslümanlarla savaşmaktan vazgeçmezlerse, fitne iyice ortadan kalkıncaya ve din bütünüyle Allah’ın oluncaya kadar kâfirlerle savaşın. Allah’ın kullarını başkalarına mahkûm etmeye, fitne ve eziyetle kimse, gerçek mabuddan başkasına itaat ve boyun eğmeye zorlanmasın”¹⁵⁷.

M. Esed’e göre bu ayet, bazılarının anladığı şekilde, dini şiddetin kaynağı olarak kullanılamaz. Zira bu ayetin muhtevası, insanların can, mal ve inançlarını korumak amacıyla gösterdikleri meşru bir tepkidir.¹⁵⁸

Süleyman Ateş’e göre bu ayetteki fitnenin anlamı, ibadet sadece Allah için oluncaya dek, kâfirlerle savaşılması gerekir şeklindedir. O, konuyla ilgili Yahya b. Muaz’ın, “Bir saatlik tevhid, yetmiş yıllık küfrü yıkıyor da, yetmiş yıllık tevhid, bir saatlik günahı nasıl yıkmaz” şeklindeki sözünü aktarır. Buna göre tüm geçmiş günah ve hatalar Allah tarafından affedilebilir. Yazara göre bu ayet, herkesi kapsamıyor. Burada

¹⁵¹ İbn Kesîr, IV, 49.

¹⁵² İbn Kesîr, IV, 49.

¹⁵³ İbn Kesîr, IV, 49.

¹⁵⁴ İbn Kesîr, IV, 49.

¹⁵⁵ Şevkânî, I, 346.

¹⁵⁶ Kurtubî, I, 246-247.

¹⁵⁷ Elmalılı, IV, 230-231.

¹⁵⁸ Esed, Muhammed, **Kur’an Mesajı**, İstanbul: İşaret yayımları, 1996, 330.

muhatap, Mekkeli müşriklerdir. Bu ayet, müşrikler tarafından baskı altında kalan Müslümanların inanç tercihlerinin engellenmesiyle bağlantılıdır.¹⁵⁹

3. Nisa suresi 89 ayet

وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَاءً فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ أَوْلِيَاءَ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَإِن تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ
وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وِلِيًّا وَلَا نَصِيرًا

“Arzu ettiler ki kendilerinin küfre saptıkları gibi siz de sapasınız da beraber olasınız. Bu sebeple, onlar Allah yolunda hicret edinceye kadar içlerinden dost edinmeyin. Eğer bundan yüz çevirirlerse onları yakalayın ve bulduğunuz yerde öldürün. Onlardan ne bir dost edinin, ne de bir yardımcı.”

Ömer Abdülhakim, Abdullah Azzam ve bunlar gibi düşünenlere göre bu ayet, Müslümanların dışındaki kimselere silahlı mücadeleyi emretmektedir. Aynı zaman Batı gibi Müslüman olmayan devlet ve halklara karşı da şiddeti buyurmaktadır. Bu doğrultuda Müslüman olmayanlarla işbirliğine giren Müslüman toplumlari yöneten devlet ve hükümetlere karşı da şiddet ve silah kullanmayı emretmektedir.¹⁶⁰

Bu ayeti bazı kesimler, “Yahudi ve Hristiyanların kendilerine tam olarak benzemedikçe, Hz. Peygamberden razı olmayacaklarını ifade eden ayete¹⁶¹ dayanarak, buldukları bölgede ikamet etmenin haram; hicretin vacip olduğunu ileri sürmüşlerdir.¹⁶²

Müslümanların dışındakilerin dost edinilmemesi ile ilgili değerlendirmede bulunan Ebu Muhammed Asım el-Makdisi ve benzerlerine göre demokratik parlamentolar, şirk sarayları ve putperestlik merkezlerinden başkası değildir. Allah Teâlâ'nın, kulları üzerindeki hakkı olan Tevhid'i gerçekleştirmek için, bu

¹⁵⁹ Ateş, V, 511.

¹⁶⁰ Ömer Abdülhakim, **Küresel İslami direniş çağırısı**, 68, 204-205, 208; Abdullah Azzam, **Şehid Abdullah Azzam külliyatı**, 63, 156, 338.

¹⁶¹ el-Bakara 2/120.

¹⁶² Habeş, **Nusûsu'l-unf ve't-ta'zir ale'l-kitâl fi'l-Kur'âni ve'l-hadîs**, 2018.

parlamentolardan kaçınmak gerekir. Hatta bu parlamentoları ortadan kaldırmak, dostlarını düşman edinmek ve onlara karşı Allah yolunda cihad etmek gerekir.¹⁶³

Mâtürîdî'ye göre, münafıklar hicretten yüz çevirerek evlerine dönmek istemişlerdir. Onlarla savaşılmamasının gerekçesi ise, daha önce söz verdikleri şekilde hicret etmemekle, imanlarını terk etmişlerdir. Bu durumda onları, tövbe etmedikleri veya hicret etmedikleri takdirde öldürün. Ancak antlaşma vuku bulursa, onları öldüremezsiniz.¹⁶⁴

Kâfirlerin sevgisini kazanmak için onlar gibi küfre dönmelerini istediklerini ve böylece onlar gibi olacaklarını belirten Begavî, “eğer yüz çevirirlerse” ifadesini, tevhidden ve hicret etmekten yüz çevirme” şeklinde yorumlamıştır.¹⁶⁵

Kâfirlerin İslam'ı kabul etme niyetleri olmadığı gibi peygamberin de kendileri gibi küfürde olmalarını temenni ettiklerini belirten Râzî, onların küfürlerinde çok katı bir taassup içerisinde olduklarını ve bu nedenle de imana yanaşmayacaklarını belirtir.¹⁶⁶

Ayette yer alan hicretin, Mekke'nin fetholunmasına kadar bir süre için farz olduğunu, Mekke fetholduktan sonra da bu ayetin neshedildiğini belirten Râzî, ayette öldürülmesi gereken kimseler olduğunu ve bunların da “Sizinle aralarında anlaşma olan kavme iltica edenler ile her iki taraftan uzak durup, savaşmak istemeyip, göğüsleri daralarak mü'minlere gelenler olmak üzere iki kesim olduğunu belirtir.¹⁶⁷

İbn Kesîr'e göre bu ayette anlatılan husus, o kimseler mü'minlere karşı o kadar büyük düşmanlık ve kin beslemektedir ki mü'minler, tamamen kendileri gibi olmadıkça, onlara karşı hoşgörülü olamayacağını göstermektedir. O nedenle onlarla asla dostluk kurulamaz.¹⁶⁸

¹⁶³ Ebu Muhammed Asım, **Demokrasi dindir**, www.davetvecihad.com. (t.y, y.y), 5, 12, 35; Abdulkadir b. Abdulaziz, **İman ve Küfür**, www.davetvecihad.com (t.y, y.y), 10, 93; Abdulmun'in Mustafa, **Taifetu'l-Mansura'nın özellikleri**, www.davetvecihad.com (t.y, y.y), 106; Ömer Abdülhakim, **Küresel İslami direniş çağrısı**, 259-267.

¹⁶⁴ Mâtürîdî, III, 375.

¹⁶⁵ Begavî, II, 260.

¹⁶⁶ Râzî, X, 227.

¹⁶⁷ Râzî, X, 227-229.

¹⁶⁸ İbn Kesîr, II, 371-272.

4. Nisâ suresi 91. ayet

سَتَجِدُونَ آخِرِينَ يُرِيدُونَ أَنْ يُؤْمِنُوا وَيَأْمُنُوا قَوْمَهُمْ كُلًّا مَا رُدُّوا إِلَى الْفِتْنَةِ أُرْكِسُوا فِيهَا فَإِنْ لَمْ يَعْتَزِلُوكُمْ وَيُلْقُوا إِلَيْكُمُ
السَّلَامَ وَيَكْفُرُوا أَيْدِيَهُمْ فَاذْنُوكُمْ حَيْثُ تَقِفْتُمُوهُمْ وَأُولَئِكُمْ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُبِينًا

“Diğer bir takım kimselerin de hem sizden emin olmak, hem de kavimlerinden emin olmak istediklerini göreceksin. Bunlar küfre her döndürüldüklerinde ona atılırlar. Eğer bunlar sizden uzak durmazlar, sizinle barış içinde yaşamak istemezler, ellerini savaştan çekmezlerse, onları yakalayın ve onları nerede bulursanız öldürün. İşte bunlara karşı size apaçık bir yetki verdik.”

Ömer Abdülhakim ve Abdullah Azzam gibi kimselere göre bu ayet, İslamı benimsemeyen veya İslam toprakları içerisinde olup da küfür ile işbirliği yapan kişilerin öldürülmesi gerektiğini belirtmektedir.¹⁶⁹

İmam Mâtürîdî’ye göre savaş esnasında karşıdaki düşmanın öldürülmesi gerekir. Ancak savaşı bıraktığında, eman istemiş olduğu için, o kimse öldürülmez. Ona göre buradaki fitne, şirk demektir. Öldürülme gerekçeleri ise, onların şirke çağırarak amacıyla sizinle savaşmalarıdır. Bundan vazgeçmezlerse katledilirler. Mâtürîdî, mü’minlerle savaşan kimselerle savaşılmasının vacip olduğunu vurgular.¹⁷⁰

Bu ayete göre, bir mü’mini öldürmenin kesinlikle yasaklandığını belirten Begavî, yanlışlıkla öldürüldüğünde ise, mutlaka diyet keffareti verilmesi gerekir. Eğer öldürülen zimmi kâfir ise, ona da diyet verilmesi icap eder.¹⁷¹

Râzî’ye göre bu ayetin iniş sebebi şudur: Esed ve Gatafan kabilelerinin bir kısmı Medine’ye geldiklerinde Müslüman olduklarını söyler ve güvenli bir şekilde işlerini yürütmek için sözleşme yaparlar, daha sonra beldelerine dönünce, sözleşmelerini bozarlardı. Buna göre ayetin anlamı, “onlar sizinle savaşmaya devam eder, anlaşmaya yanaşmazlarsa, onları nerede bulursanız öldürün” demektir. Zira onların düşmanlıklarının apaçık belirginleşmesi, küfür ve zulümlerinin açıkça belli olması ve Müslümanlara zarar vermeleridir.”¹⁷²

¹⁶⁹ Ömer Abdülhakim, **Küresel İslami direniş çağırısı**, 119-126, 220-234; Abdullah Azzam, **Şehid Abdullah Azzam külliyyatı**, 45-46, 308.

¹⁷⁰ Mâtürîdî, III, 380.

¹⁷¹ Begavî, II, 263.

¹⁷² Râzî, X, 231-232.

Ayette tasvir edilen kesimin münafıklar olduğunu belirten İbn Kesîr, buradaki fitnenin şirk olduğunu, münafıkların da İslami görünüm altında şirk sahibi olduklarını vurgular.¹⁷³

5. Enfâl suresi 60. ayet

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ
يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ

“Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın. Onlarla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve bunlardan başka sizin bilmediğiniz fakat Allah'ın bildiği diğer düşmanları korkutursunuz. Allah yolunda her ne harcarsanız karşılığı size tam olarak ödenir. Size zulmedilmez”.

Ömer Abdülhakim, Abdullah Azzam ve benzer şekilde düşünenlere göre bu ayet, Müslümanlara zulmeden mevcut devlet ve güçlere karşı mümkün olduğu kadar her türlü şiddet ve silahlı eyleme girmeyi gerekli kılmaktadır.¹⁷⁴

Taberî'ye (ö. 310/923) göre savaş hazırlığı, Rabbi inkâr edenlere yöneliktir. Bu savaş, mü'minlerle düşmanları arasındadır. Onların hıyanetlerinden ve mü'minlere saldırmaları neticesi karşılık vermek söz konusudur. Bu doğrultuda ayetin sibakı, “Ey Allah ve elçisine iman edenler” şeklindedir.

İmam Begavî, (ö. 516/1122) bu ayetin Bedir'de hezimete uğrayan müşrikler hakkında olduğunu kabul etmiştir.

Zemahşerî, (ö. 538/1144) ayette geçen düşmanların, Yahudi ve Hristiyanlar, Farslılar ve hatta Cinler olduğu ileri sürülmesini rağmen, öncelikle Mekke'nin müşrikleri olduğunu belirtir.¹⁷⁵

¹⁷³ İbn Kesîr, II, 373.

¹⁷⁴ Ömer Abdülhakim, **Küresel İslami direniş çağrısı**, 90; Abdullah Azzam, **Şehit Abdullah Azzam külliyyatı**, 200-202.

¹⁷⁵ Zemahşerî, II, 232

Râzî'ye (ö. 606/1210) göre bu ayette vurgulanan husus, müşriklerin ahitlerini bozmasıdır. Onlara, sözünde durmayınca ve bunun sonucunda da korku başlayınca, Allah Hz. Peygambere savaşa hazırlıklı olmasını emretmiştir.¹⁷⁶

Bu ayeti bir önceki ayet ile birlikte açıklayan Elmalılı (ö. 1361/1942), buradaki “Nebz” kelimesi üstünde durur. Ona göre nebz, bir devletin antlaşma yaptığı başka bir devletle ilişkilerini kestiğini bildirmesidir. Bunun gerekçesi olarak da, bir hıyanetin göstergeleri ortaya çıktığında, antlaşmanın geçersizliğini kendilerine resmen bildirir. Böylece taraflar ona göre davranır. Söz konusu bu belirginlik kazanılmadan, savaşa tutuşmakta acele edilmemeli. Buradaki temel sorun, Allah'ın, hainleri ve hainlik edenleri sevmemesidir. Karşı tarafın yaptığı gibi şeklen dost ve müttefik görünüp de gizlice ahdi bozmak, antlaşmayı çiğnemek bir hainliktir. Burada asıl olan barıştır. Nitekim şöyle denmiştir: Barış ve uzlaşma ortamında sen dilediğini seçer alırsın/ Savaş ise onun esintisinin bile sana getirdiği acı yeter”.¹⁷⁷

6. Tevbe suresi 5. ayet

فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرْمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَأَحْصِرُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَحِيمٌ

“Haram aylar çıkınca bu Allah'a ortak koşanları artık bulduğunuz yerde öldürün, onları yakalayıp hapsedin ve her gözetleme yerine oturup onları gözetleyin. Eğer tövbe ederler, namazı kılıp zekâtı da verirlerse, kendilerini serbest bırakın. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir”.

Ömer Abdülhakim ve Abdullah Azzam'a göre bu ve benzeri ayetlerin, hükümleri doğrultusunda şeriatın hükümleri günümüzde yaşanana benzer ahval ve şerait içinde cihadın her Müslümanın üzerine farz-ı ayn olacağını takrir eder. Ahkâm-ı şeriatın takrir ettiği budur. Aynı şekilde akıl, mantık ve fehm-i selim de bu ahval ve şerait içinde varlık gösteren krizlere bir dur diyecek olan çözümün silahlı cihad olduğunu göstermektedir. Ona göre İslam diyarları düşman tarafından ya doğrudan doğruya veya dolaylı yollarla işgal edilmiş bir haldedir. Onlara karşı cihat etmek, bir farz-ı ayndır.

¹⁷⁶ Râzî, XI, 347.

¹⁷⁷ Elmalılı, IV, 248.

Yine İslam ülkelerinin hükümetleri, günümüzde, Allah'ın hükümlerini değiştirdiği ve Allah'ın indirdikleri dışında şeylerle hükmettikleri ve de Allah'ın resulü ve mü'minlere ihanet edip, kâfirleri dost edindiği, onlara bağlılık gösterdikleri için mürtet ve kâfirdirler. Onlara kıyam ise, icma ile farzdır.¹⁷⁸

Taberî'ye göre buradaki müşrikler, Kureyş kabilesinden olan kimselerdir. Kurbandan sonra onlara dört ay gibi bir süre verildi. Muharrem ayı çıkınca, onlardan sözünü tutmayanlar kelime-i şhadeti getirmedikleri sürede öldürülmekle cezalandırıldılar.

Bu haram ayların Receb, Şa'ban, Zü'l-hicce ve Zü'l-ka'de olduğunu belirten Begavî, bu ayların çıkmasıyla müşriklerin esir alınıp, hapsedilip daha sonra gerektiğinde Mekke ve İslam beldeleri dışına sürülmesi gerektiğini belirtmiştir.

Öldürülmesi gereken kimselerin sözlerinden dönen ve vaatlerinden cayan müşrikler olduğunu belirten Zemahşerî, müşriklerin İslam ülkesinde herhangi bir tasarrufta bulunmaması için, sürülmeleri gerektiğini vurgular.¹⁷⁹

Râzî ise bu ayeti, müşriklerin görüldüğü yerde ve zamanda hemen öldürülmesini gerekli olur şeklinde açıklamıştır. O, öldürme eyleminin haram ayların çıkmasıyla gerçekleşeceğini vurgular. Zira onlarla önce bir anlaşma yapılmıştır. Ancak onlar ahitlerine bağlı kalmamışlardır. Buna rağmen düşünüp yanlıştan dönmeleri için haram aylar içerisinde süre verilmiştir.

Elmalılı'ya göre sözleşme yapılan ve antlaşma imzalanan aylar, tıpkı haram ayları gibidir. Bu durumda haram aylar ve antlaşma ayları tamamlanınca artık savaş bilfiil başlamış olmaktadır.¹⁸⁰

7. Tevbe suresi 14 ve 15. ayetler

قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَسْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَى
مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

¹⁷⁸ Ömer Abdülhakim, **Küresel İslami direniş çağırısı**, 180-181, 185, 187; Abdullah Azzam, **Şehit Abdullah Azzam külliyyatı**, 339..

¹⁷⁹ Zemahşerî, II, 247.

¹⁸⁰ Elmalılı, IV, 268.

“Onlarla savaşın ki, Allah onlara sizin ellerinizle azap etsin, onları rezil etsin, onlara karşı size yardım etsin, mü'min topluluğun gönüllerini ferahlıtsın ve onların kalplerindeki öfkeyi gidersin. Allah dilediğinin tövbesini kabul eder. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir”.

Ömer Abdülhakim'e göre bu ayet, tüm ümmeti silah başına çağırılmaktadır. Buna itaat ise, vaciptir. Kâfirlerin saldırması durumunda ümmet, dinini muhafaza, ümmeti himaye için savaş zorunludur. Bu konuda imamın cihad çağrısına uymak da vaciptir. Yine ona göre Allah'a ortak koşmakla ilgili pek çok şirk çeşidi, Müslümanlardan pek çok kimsenin akidesine sirayet etmiştir. Nihayetinde ise insanı eseflere salan şu pespaye zamanlara ulaştık. Mevzubahis şirk çeşitlerinden ve birçok kimseye bulaşanlardan biri, hiç şüphesiz Allah'tan başkasına kulluktur. Bunun sonucu ise Allah'a isyan ve O'nun ahkâmını inkâr ve Allah'ın yanında başkalarına ve onların hükümlerine itaattir.¹⁸¹

Yine Abdülhakim'e göre şeriatın hükmü ve Allah'ın dininin günümüzdeki Müslümanların içinde bulunduğu gerçekliğe, şer'i veya dünyevi anlamdaki tüm krizlerine ilişkin ahkâmının iktizası, çözümün ancak cihad olduğunu ve bunu tek yolunun da bir silahlı küresel İslami direniş başlatmak, işgalci düşmanlarımızın ve onların müttefiki mürtetlerle münafıkların karşısına kitlesel bir karşı durula çıkmak olduğunu göstermektedir. Buna göre şehadet yollarından gayri bir çözüm yoktur. Bu ümmetin gençlerinin, hem kendilerine hem de ümmetlerine hayat bahşolunsun diye ölüme talip olmalarında gayri bir çözüm yolu yoktur. Zira Allah Tevbe suresi 14. Ayette böyle buyurmuştur.¹⁸²

Abdülkadir b. Abdülaziz'e göre ise kâfirlerin her hâlükârda öldürülmelerinde büyük maslahat vardır. Bu hem mü'minlere destek, hem de kâfirlere hezimet ve eziklik oluşturması bakımından anlamlıdır.¹⁸³

Ayetteki müşriklerin, sözlerinden cayanlar ve ahdini yerine getirmeyenler ile imandan yüz çevirenler olduğunu belirten Taberî, Allah, sizin ellerinizle onları öldürsün ve yine onları en aşağı bir ceza ile rezil etsin, böylece sizin onlar üzerinde zaferinizi taçlandırın şeklinde Hz. Peygamberin zamanındaki müşrikler kastedilmekte olduğunu belirtir. Zira ona göre Kureyş müşrikleri sözlerine uygun hareket etmemişlerdir.

¹⁸¹ Ömer Abdülhakim, **Küresel İslami direniş çağrısı**, 189, 191, 266, 267.

¹⁸² Ömer Abdülhakim, **Küresel İslami direniş çağrısı**, 266.

¹⁸³ Abdülkadir b. Abdülaziz, **İman ve küfür**, 103

Ayette belirtilen ve öldürülmesi gereken müşriklerin, Kureyiş müşrikleri olduğunu ifade eden Begavî, onların esir alınmak suretiyle ezileceğini, zira bunları daha öncede bir araya gelip, Hz. Peygamber'in Mekke'den sürülmesini konuşan ekip olduğunu kaydeder.

Zemahşerî'ye göre bu ayet, Daru'n-Nedve'de toplanarak, anlaşmalarını bozan ve Hz. Peygamberin Mekke'den sürgün edilmesine karar veren müşrik grubu hakkındadır. Bu doğrultuda bu ayet, anlaşma ve sözleşmelerini bozarak Hz. Peygamberi yurdundan süren kimselerinin niteliklerine yönelik bir savaş içermektedir. Yine bu ayet, Hz. Peygamberi yurdundan sürmek isteyen Mekkeli müşrikler hakkında olup, onların esir edilmesi, hapsedilmesi ve öldürülmesini gerekli kılmaktadır.¹⁸⁴

Suçluyu ve saldırganı cezalandırmanın “tazib” olduğunu kaydeden Elmalılı, ayette geçen “ihza”nın da saldırganı başkaldıramaz bir hale getirmek olduğunu belirtir. Savaşın belirli bir amacının bunların gerçekleşmesi olduğunu belirten yazar, tüm bunların “umulur ki onlar saldırganlığa son verirler” hedefine yönelik olduğunu belirtir.¹⁸⁵

8. Tevbe suresi 73. ve Tahrir suresi 9 ayetler

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَيُسَّ الْمَصِيرُ

“Ey peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et ve onlara karşı çetin ol. Onların varacakları yer cehennemdir. Ne kötü bir varış yeridir orası!”

Ömer Abdülhakim'e göre İslam toplumlarında münafıkları olması realitede bir olgudur. Allah, kâfirlerle savaşmayı genelde emretmektedir. Ancak münafıklarla savaşmak ve onlarla cihat etmek ise bu ayette özellikle vurgulanmıştır. Münafıklar, kâfirlerle birlikte değerlendirilir ve kâfirlere uygulanan hükümler, münafıklar için de geçerlidir. Müslüman olduğunu söylemekle birlikte, Müslümanlara karşı savaşan kimseler, Allah'a, rasülüne ve mü'minlere karşı savaşmak ve adaletle emreden insanları kovuşturmak, hapsedmek, işkenceye tabi tutmak ve öldürmek gibi yollarla icra ettikleri

¹⁸⁴ Zemahşerî, II, 252.

¹⁸⁵ Elmalılı, V, 286.

vazife açısında birbirlerinden farksızdırlar. Bu durumda kâfirlerle birlikte olup da Müslümanlara karşı savaşılan kimselerle savaşmak, vaciptir. Nitekim İslam dünyasının liderleri ve yöneticileri bu konumda olup, onlarla savaşılması cihaddır.¹⁸⁶

Benzer şekilde düşünen Ebu Muhammed Asım'a göre de kâfirlerle birlikte olan kimseler, münafık statüsündedir. Şirk yasalarının kulları, korumaları ve destekçileri, bu statüdedir.¹⁸⁷

Taberî de ayetteki bu ifadeyi, "kâfirlere karşı kılıç ve silahla olur, münafıklara yönelik olarak da bu el ve dil ile gerçekleşir" şeklinde açıklamıştır.¹⁸⁸

İmam Mâtürîdî'ye göre bu ayette geçen cihatta çetin olma, ya kılıçla savaşta olur veya kesin delillerle (hüccet ve bürhan) onlarla mücadelede olur. Ayetten çıkarılabilecek bir başka anlam ise, kâfirlere kılıçla mücadele, münafıklara karşı da hadlerin bildirecek şekilde ağır sözlerle cihad etmektir. Zira münafıklar, mü'minler arasında fitne ve ayrılık çıkarmakta, bölücülük yapmaktadırlar. Ancak müellife göre bu ayetteki asıl anlam, hem kâfirlere hem de münafıklara karşı kesin akli delillerle mücadele etmektir.¹⁸⁹

Begavî bu ayetin tefsirinde, "kâfirlere karşı kılıç ve öldürmekle çihad edilmeli, münafıklara yönelik ise bazı görüşleri aktardıktan sonra el, dil ve kalp ile mücadele edilmelidir" şeklinde bir görüş üzerinde durmuştur.¹⁹⁰

Dahhak'ın görüşü doğrultusunda kâfirlerle savaşmak ve münafıklara ağır sözler söylemenin cihad olduğunu aktaran Râzî, buradaki cihadın, gayret ve gücün adamakıllı sarfedilmesi anlamında olduğunu kabul eder. Ona göre ayette cihadın kılıçla mı yoksa lisanla mı ya da başka bir yolla mı yapılacağına delalet edecek herhangi bir işaret bulunmamaktadır. Buna göre ayet, kâfir ve münafıklarla cihad etmenin vacib olduğuna delalet ediyor. Ancak bunun şeklini belirleyen herhangi bir işaret yoktur¹⁹¹.

Kurtubî'ye göre buradaki şiddet, kalpte ve hükümde olan yüksek tepkidir. Ancak bu dille gerçekleşmez.¹⁹²

¹⁸⁶ Ömer Abdülhakim, **Küresel İslami direniş çağırısı**, 237-245.

¹⁸⁷ Ebu Muhammed Asım, **Demokrasi dindir**. 120.

¹⁸⁸ Taberî, XI, 566.

¹⁸⁹ Mâtürîdî, VI, 412.

¹⁹⁰ Begavî, IV, s. 74.

¹⁹¹ Râzî, XVI, 138.

¹⁹² Kurtubî, X, 300-301.

Allah'ın bu ayette, mü'minlere karşı koruyucu ve kollayıcı olması gerektiği gibi peygamberin kâfir ve münafıklara karşı da şiddetli olması gerektiğini bildiren İbn Kesîr, nifak ortaya çıktığında onlara karşı kılıç ile cihad edilmesinin gerekliliğini vurgular. Müellif bu ayetin yorumu ile ilgili olarak İbn Abbas'ın, kâfirlere kılıç; münafıklara karşı da dil ile cihad edilmesi gerekir şeklindeki görüşünü aktarır.¹⁹³

9. Muhammed suresi 4. Ayet

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَتَّخِثْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَتَأْقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ذَٰلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَانتَصَرَ مِنْهُمْ وَلَكِن لِّيَبْلُوَ بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَن يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ

“(Savaşta) inkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarınızı vurun. Nihayet onları çökertip etkisiz hale getirdiğinizde bağı sıkı bağlayın (sağ kalanlarını esir alın). Artık bundan sonra (esirleri) ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salıverin. Savaş sona erinceye kadar hüküm budur. Eğer Allah dileseydi onlardan öc alırdı. Fakat sizi birbirinizle denemek için böyle yapıyor. Allah yolunda öldürülenlere gelince, Allah onların amellerini asla boşa çıkarmayacaktır”

Farac, Ömer Abdülhakim ve benzeri kişi ve kesimler İslam'da cihat inancının zorunluluğunu ispatlamak için hiçbir bağlam olmadan bu ayeti kullanmaktadırlar. Ona göre Yahudi, Hristiyan ve onların İslam ülkelerindeki kâfir, münafık ve mürtet müttefiklerine karşı takınılması gereken tavır, bu ayetin anlamı doğrultusunda olmalıdır. Başka bir deyişle, kâfirlerle anlaşma olmaz.¹⁹⁴ Çünkü bu ayetin son kısmı, ‘Artık bundan sonra (esirleri) ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salıverin’ şeklindedir. Tevbe suresinin 5. Ayeti, “Haram aylar çıkınca bu Allah'a ortak koşanları artık bulduğunuz yerde öldürün, onları yakalayıp hapsedin ve her gözetleme yerine oturup onları gözetleyin. Eğer tövbe ederler, namazı kılıp zekâtı da verirlerse, kendilerini serbest bırakın. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir” buyrulmaktadır.¹⁹⁵

¹⁹³ İbn Kesîr, IV, 178.

¹⁹⁴ Farac, Muhammed Abdussalam. *el-Cihâd el-Ferîdetü'l-gâiba*, (b.y, 1981), 16-17; Ömer Abdülhakim, *Küresel İslami direniş çağrısı*, 234-238, 277.

¹⁹⁵ Abdullah Azzam, *Şehid Abdullah Azzam külliyyatı*, 150-153

Marjinal düşünceye sahip olan bazı kesimlere göre bu ayetin zahiri anlamı, Müslümanların diğerleriyle karşılaşması, tabiatıyla savaş ve çarpışma şeklinde olmalıdır. Bu yaklaşım aynı zamanda Zahirilik ve Haricilik'in düşüncesi olduğu gibi, günümüzde birçok fukaha da aynı düşüncededir. Buna göre Müslümanların, Gayr-i Müslimlerle alakası, ancak ve sadece harp ile olur. İnsanlar İslam dinine geçinceye kadar, savaş farzdır.¹⁹⁶

Bu ayete göre, kâfirlere karşı savaşın meşru olduğu görülmektedir. Ama gerçek şu ki bütün tefsirlerde, bu savaş belli gruplara yönelik olur ve savaş sahasına bağlıdır.¹⁹⁷ Bu durumda genelleme yapmak, ayetin zahirine aykırıdır.

Mâtürîdî de, ancak savaşırken bu ayetin geçerli olacağını görüşündedir¹⁹⁸. Buna göre buradaki savaş, savaş sahasında olan bir durumdur. Bu doğrultuda kâfirlerin her görüldüğü yerde öldürülmesi anlamı çıkmamaktadır.

Bu ayetin, savaş esnasında kâfirleri öldürmeyi ifade ettiğini kabul eden Kurtubî, bu konuyu Bakara suresinde ele aldığı için, burada, esirlerin akıbeti gibi, savaşın sonraki olaylara odaklanmaktadır.¹⁹⁹

Alûsî, ayetle ilgili olarak, 'savaşırken öldürebilirsiniz' yorumunu yaptıktan sonra, Zemahşerî'nin, "ayette yer alan 'lakîtum' ifadesinin sıradan bir karşılaşma değil, savaş demek olduğu" şeklindeki rivayetini aktarmıştır.²⁰⁰

Elmalılı Hamdi Yazır'a göre düşmanı iyice alt etmek, onları tekrar toparlanamayacak bir şekilde bozguna uğratmak demektir. Boyunlarını vurmak ise, acımaksızın öldürmek manasındadır. Bu konuda karar verici merci ise, imam yani komutandır. Elmalılı'ya göre bu ancak savaşta söz konusudur. Öte yandan müellif bu ayete dayanarak, savaşta alınan esirlerin öldürülemeyeceğini vurgular.²⁰¹

Süleyman Ateş, tefsirinde bu ayette yer alan "Boyunlarını vurun" ibaresini, 'öldürün' şeklinde açıklamıştır. Zira o dönemde öldürme bu şekilde oluyordu. Bu boyunları vurulacak kimselerden, kendi halinde ve zararsız kimseler kastedilmemektedir. Hedef kitle, hem kâfir olup, hem de Müslümanlara saldırarak,

¹⁹⁶ Habeş, Muhammed Habeş, **Nususul-unf ve't-tahrizi ale'l-kitali fi'l-Kur'an ve'l-hadis**, news syrian.net/ar/content. 1- 2018. نصوص العنف والتحرير على القتال في القرآن والحديث، نظرة فاحصة -

¹⁹⁷ İbn Kesîr, VII, 283; Râzî, XXVIII, 43; Şevkânî, V, 38; Taberî, VII, 31.

¹⁹⁸ Mâtürîdî, IX, 264.

¹⁹⁹ Kurtubî, XIX, 242-248.

²⁰⁰ Alûsî, IX, 196.

²⁰¹ Elmalılı, VII, 127.

Allah yoluna engel olan kâfirlerdir.²⁰² Ayetin doğrudan muhatabı ise, Mekke müşrikleridir. Müellife göre buradaki fitne ise, saldırı anlamındadır. Ateş, bu ayetin tefsiri ile ilgili şöyle demiştir: “Ne bu ayette ne de bir başka ayette esirin öldürüleceğine dair bir hüküm yoktur”²⁰³.

²⁰² Ateş, III, 413.

²⁰³ Ateş, III, 418.

Taberî'ye göre bu ayette vurgulanan husus, Yahudilerin Hristiyanlara, Hristiyanların da Yahudilere karşı oluşlarıdır. Buna göre onların istedikleri gibi olmak mümkün değildir. Zira onlar ancak kendileri gibi olmalarını isterler. Bu durumda, öteki karşı çıkacaktır. Öteki gibi olunacak olunursa, o zaman da diğeri karşı çıkacaktır. Her ikisi bir arada aynı zamanda olunamayacağına göre, onlara tabi olmak imkânsızdır.

Begavî, bu ayetteki “onlara tam olarak ittiba etmedikçe” ibaresini, Kabe'den yüz çevirip, onların kiblesine dönmedikçe şeklinde açıklamıştır. Yine ona göre bu tabiiyyet, onların metoduna benimsemek anlamındadır.²⁰⁵

Zemahşerî'ye göre bu ayette vurgulanan husus, onların dışında bir din getirmesi nedeniyle Yahudi ve Hristiyanların inanç ilkelerini benimsese bile, Hz. Peygamberden razı olmayacaklarıdır.²⁰⁶

Fahredden Râzî'ye göre bu ayette, taklitten kaçınıp, akli kullanmaya yönelik teşvik vardır. Buradaki Allah'ın hidayeti, İslam dinine girmektir. Bunun dışındakiler ise hevâdır.

Elmalılı Hamdi Yazır'a göre bu ayet, Yahudilerin Hz. Peygamber'e kendileriyle iyi geçinmesi sonucu ona tabi olacaklarını bildirmeleri üzerine nazil olmuştur. Bu teklife mukabil Allah, onların memnun etmenin mümkün olamayacağını bildirmiştir. Zira Yahudi ve Hristiyanlar birbirlerini inkâr etmektedirler. İki zıt topluluğun ikisini de memnun etmek mümkün değildir. Elmalılı'ya göre buradaki millet ise, tutulan yol anlamındadır.

2. Maide suresi 44 ve 45. ayetler

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَابُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ ۚ فَلَا تَحْسَبُوا النَّاسَ وَآخِشُوا وَلَا تَحْسَبُوا بِآيَاتِي تَمَنًّا قَلِيلًا ۚ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنْ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ ۚ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ ۚ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ۚ وَأَنْ أَحْكَمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحِدًا هُمْ وَاحِدًا هُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ ۚ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ ۗ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ

“Şüphesiz Tevrat'ı biz indirdik. İçinde bir hidayet, bir nur vardır. (Allah'a) teslim olmuş nebiler onunla Yahudilere hüküm verirlerdi. Kendilerini Rabb'e adanmış kimseler

²⁰⁵ Begavî, I, 143.

²⁰⁶ Zemahşerî, I, 182

ile âlimler de öylece hükmederlerdi. Çünkü bunlar Allah'ın kitabını korumakla görevlendirilmişlerdi. Onlar Tevrat'ın hak olduğuna da şahit idiler. Şu halde siz de insanlardan korkmayın, benden korkun ve ayetlerimi az bir karşılığa değişmeyin. Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir”

Bağdadi, Abdullah Azzam, Ebu Muhammed Asım, Ömer Abdülhakim ve benzer kişi ve kesimlere göre Allah'ın indirdikleriyle hükmetmeyen, Şeriat dışı idari sistemleri yürüten ve kollayanlar, kâfirdirler. Bu doğrultuda da İslam ülkelerinin tüm yöneticileri kâfirdirler. Hatta yönetim kadrosunun en üst kesiminde en alttaki memura kadar, tümü kâfirdirler. Hatta yönetim kadrosunun en üst kesiminde en alttaki memura kadar, tümü kâfirdirler. Demokratik sistemle yasama, yargılama ve yürütmeyi uygulayan İslam ülkeleri yöneticileri, küfür içerisindedir. Dolayısıyla demokrasi, açık bir küfür ve Allah Teâlâ'ya açık bir şirktir. Ebu Muhammed Asım'a göre hakikate bakıldığında, onların lisan-ı halleri ile şunu söyledikleri görülür: “Onların aralarında tağutun ve tağutun dostlarının istekleriyle hükmet. Tağutun onayladığı ve kabul ettiği kanunları ortaya çıkar. Eğer idareci Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyip, başka şeylerle hükmediyorsa, söz konusu idarecinin Müslümanlığından falan söz edilemez.²⁰⁷

Yukarıdaki üç ayet-i kerimede, Allah'ın hükmüyle amel etmeyenlerin kâfir, zalim ve fasık oldukları anlatılmaktadır. Bu ayetler doğrultusunda bazı marjinal gruplar, ayetlerin zahiri manalarından hareket edip, kendi istedikleri şekilde bir şeriat ile yönetilmeyen tüm hükümetlerin kâfir olduğunu iddia etmektedir.

İmam Taberî'ye göre bu ayetler aslında Allah'ın Tevrat'ta indirdiği ayetleri değiştiren ve bilerek örten Yahudiler hakkında indirilmiştir. Çünkü ayetlerin öğrettiği hükümlerle amel etmeyen ve iman etmeyen onlardır, ama yine de günümüzde onlar gibi davranan kimseler, ayetlerin hüküm altına girmektedir. Yani Allah'ın kitabını hiç sayıp, iman etmeyenler kimseler.²⁰⁸

İmam Râzi, Tâus, Sevrî ve diğerlerinin görüşleri zikrettikten sonra, ayetlerin Yahudiler hakkında indirildiğini vurguluyor ve neden 'kâfirun' sıfatını hak ettiklerini de

²⁰⁷ Ebu Ömer el-Hüseyni el-Kureyişi el-Bağdadi. **İslam devleti işte bu bizim akidemiz**, 12/04/2017 (<http://www.takvahaaber.net/dunya/islam-devleti-iste-bu-bizim-akidemiz-h10452.html>); Ebu Muhammed Asım, **Demokrasi dindir**, www.davetvecihad.com. (t.y, y.y), 18; Ömer Abdülhakim, **Küresel İslami direniş çağırısı**, 217, 221.

²⁰⁸ Taberî, III, 101-103.

anlatmaktadır. Râzî devamla, “çünkü onlara Allah’ın indirdiği hükümleri değiştirdiler ve zorunlu olmadığını söylediler” demiştir²⁰⁹.

İbn Kesîr, ayetlerin indirilme sebeplerini saydıktan sonra, Sahabilerin ve Tâbiinlerin görüşlerini ele almaktadır. Ayetlerin nüzul nedenlerini sayarken, İmam Buhâri ve Muslim başta olmak üzere, zikrettiği rivayetlerin çoğuna göre, Yahudiler hakkında indirildiğini söylemiştir²¹⁰.

Daha sonra, İbn Kesîr, ayetlerde geçen ‘kâfir’, ‘fâsik’ ve ‘zâlim’ sıfatlarla ilgili birkaç rivayet sunmuştur. Buna doğrultuda İbn Tâus söyle dedi: Ayetteki ‘küfür’, peygambere ve Allah’ın indirdiği kitaplara ve meleklerle inanmamak gibi değildir²¹¹. İbn Cüreyc ve Atâ rivayetiyle, Sevrî, “ayetlerdeki ‘kâfir’, ‘fâsik’ ve ‘zâlim’, gerçek manalarıyla değildir. Zira onlara iman ettikçe, kimseyi dinden çıkarmamaktadır” demiştir.²¹²

İmam Mâtürîdî de ayetlerin, Allah’ın indirdiği hükümleri hiç sayıp doğru olmadığına inanlara yönelik olduğu kanaatindedir²¹³

İmam Mâtürîdî’ye göre, hükmetmek anlamındaki ‘hakeme’ fiili, ‘ba’ edatıyla birlikte kullanıldığında, ‘ikrar etmek’, ‘tasdik etmek’, ‘doğrulamak’ gibi anlamlara sahip olur O, ayeti ‘Allah’ın indirdiklerini tasdik etmeyenler kâfirlerin ta kendileridir’ şeklinde tevil etmiştir. Mâtürîdî’ye göre, Allah’ın indirdiği hükümleri tasdik etmeyip inkâr eden ve ilahi hükümleri hak olarak kabul etmeyen kişi, kâfirdir. Bu hükümleri kabul eden ama onlarla amel etmeyen kişi ise günahkâr mü’mindir. Zira Mâtürîdî’ye göre büyük günah işleyen kimse dinden çıkmaz.²¹⁴

İmam Kurtubî, aynı şekilde ayetlerin Müslüman olmayanlara yönelik olduğunu söyler. Çünkü ona göre bir Müslüman kebîre ile kâfir olamaz²¹⁵. O, diğer tefsirler gibi, ayetlerin hükümlerini hiç sayıp iman etmeme şartını da ortaya koymuştur.²¹⁶

²⁰⁹ Râzî, XII, 6.

²¹⁰ İbn Kesîr, III, 102-107.

²¹¹ İbn Kesîr, III, 108.

²¹² İbn Kesîr, III, 108.

²¹³ Mâtürîdî, III, 527.

²¹⁴ Mâtürîdî, IV, 237–240.

²¹⁵ Kurtubî, III, 498.

²¹⁶ Kurtubî, III, 498.

Şevkanî ise, ayetlerdeki ‘kâfir’ kelimesinin Yahudilere ya da tüm Müslüman olmayanlara yönelik olduğunu söyler. Çünkü ona göre bir Müslüman, Hâricîlerin aksine, büyük günahlardan birini işlemekle kâfir olamaz²¹⁷.

Alûsî, ayetteki kâfirin Yahudiler olduğunu, onların belirgin özelliklerinin, inanmamak olduğunu dile getirir. Ona göre Hâricîlerin iddia ettiği gibi, bir Müslüman iman ettiği sürece, amel etmezse de, kebire ile kâfir olamaz.²¹⁸

Hâricîlerin bu ayetlerle ilgili görüşlerinin günümüzde bazı kişi ve kesimlerce de benimsendiği görülmektedir.²¹⁹ Nitekim Ebu Muhammed Asım’a göre, kendileri gibi düşünmeyen ve kendi görüşlerini benimsemeyenlere sert davranmak, şiddet ve açık söz de, yerine göre yapılması gerekenler arasındadır. Şirkleri üzerinde ısrar eden kimselerden uzaklaşmak, onlara buğzetmek, şirk ve küfürleri nedeniyle onları düşman edinmek, şartlar gerçekleştiğinde ve engeller ortadan kalktığında onları tekfir etmek gerekir. Bu nedenle de Muvahhid Müslüman için öncelikli tercih, yasa kullarının bütün görevlerinden uzak durmaktır. Yazara göre bu metotların tamamı, Rasulullah’ın davetinde mevcuttur.²²⁰

Elmalılı Hamdi Yazır, bu ayeti açıklarken, nüzul sebebi üzerinde durur. Ona göre Ebu Hureyre, Berâ b. Âzib ve İbn Abbas gibi birden fazla kanalla gelen rivayete göre Tevrat’ta İsrailoğulları’ndan zina edenlere recm emredilmişti. Onların ileri gelenlerden bir tanesi zina etmişti. Onu recm etmek için bir araya gelmişler, recmi uygulamak istemişler ancak bundan vazgeçmişlerdir. Daha sonraları güçlü olmayan birisi zina etmiş, bu kimseyi cezalandırmak için önderleri toplanmış ve onun cezalandırılmasına karar verilmişti. Bunun üzerine güçsüzler toplanarak o şahsa sahip çıkmışlar ve “Ya arkadaşınızı da recm edin veya bunu da recm etmeyin ya da ikisini de recm edin” demişler. Bunun üzerine, başka bir çözüm arayıp, yünden örülmüş, zifte bulanmış bir kamçı ile kırk kırbaç vurmuşlar, yüzünü siyaha boyayıp, bir eşeğe ters bindirip insanlar arasında dolaştırmışlardır. Hz. Peygamber Medine’ye hicret edinceye kadar böyle yapmışlar.²²¹

Ebu Hureyre’nin naklettiğine göre “namuslu bir adam namuslu bir kadınla zina yaptı. Sen hakem ol ve hüküm ver” dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber onların

²¹⁷ Şevkânî, II, 61.

²¹⁸ Alûsî, III, 314.

²¹⁹ Farac, 1981.

²²⁰ Ebu Muhammed Asım, **Demokrasi dindir**, www.davetvecihad.com. (t.y, y.y), 104.

²²¹ Elmalılı, IV, 258.

yanına gitmiş ve “Ey Yahudi toplumu, en âliminiz kimdir?” dedi. Onlar da “Tevrat’ı en iyi bilen şu adamdır” diyerek, genç ve tek gözlü Abdullah b. Sûriya’yı gösterdiler. Hz. Peygamber ona, “Ey İbn Sûriya, Allah’a ve Allah’ın İsrail oğullarına olan nimetlerine and içerek söylüyorum. Tevrat’ta recm olduğunu biliyorsun değil mi?” dedi. Bunun üzerine Abdullah da “Allah için evet, ey Kasım’ın babası. Hz. Peygamber oradan ayrıldıktan sonra sordukları konuda hükmünü vererek, zina eden erkek ve zina eden kadının ikisinin de recmini emretmiş. Bunu üzerine Beni Osman b. Galib, b. Neccâr Mescidinin kapısı önünde recm edilmiştir.

İkrime ve Katâde’nin naklettiğine göre, Beni Nadir Yahudileri Beni Kureyza’dan daha güçlüymüş. Bu doğrultuda Beni Kureyza’dan biri, Beni Nadir’den birini öldürürse hemen öldürülürdü. Ancak Beni Kureyza’dan biri katledildiğinde, yüz Vesak (1 vesak=200 kg) hurma diyeti alınıyordu. İbnü Zeyd’in aktardığına göre, Huyey b. Ahtebi, Ben Nadirli için iki diyet, Kureyzalı için bir diyet şeklinde hüküm verdi. Daha sonra Beni Nadir’den bir kimse, Beni Kureyza’dan bir şahsı öldürmüştü. Bunun üzerine Beni Kureyza da Hz. Peygambere gelerek, hükmetmesini istediler. Hz. Muhammed, iki taraf hakkında musavat şeklinde hükmetmesi üzerine, Beni Nadir bu eşitlikten rahatsız olarak, kendilerini üstün gördüler. Bu olay üzerine söz konusu ayet nazil oldu.

Bu sonuca göre Yahudiler, Hz. Peygambere itaat etmemekle kalmayıp, kendi inançları ve kitapları olan Tevrat’ı ve Musa şeriatına da karşı çıkmışlardır.

Recm hükmü yalnız Yahudilere özgü olmayıp Hıristiyanlık için de söz konusudur. Buna göre İslâm şeriatı recmi kabul etmekle, geçmişteki semavi dinlerde bulunan bir hükmü onaylamıştır. Bu durumda recme karşı çıkanlar, aynı zamanda Yahudi ve Hıristiyan şeriatına da karşı çıkmaktadırlar.²²²

Süleyman Ateş de, Hasan Basri’den (ö. 110/728) nakledilen bir rivayet doğrultusunda tefsir yaparak, bu ayet Yahudi ve Hıristiyanlar hakkında inmişse de, Müslümanların da Allah’ın indirdikleriyle yükümlü olduklarını söylemiştir.²²³

“Eğer bir kişi ilahi hükmü yanlış bulur, kendisinin veya başkasının hükmünü kabul ederek, buna göre hüküm verirse bu kişi kâfir, zalim ve fasıktır. Eğer bir kişi ilahi hükmün doğruluğunu kabul eder ve buna aykırı bir hüküm verirse, İslâm’ın dışına çıkmış olmazsa da imanına zulüm ve fıska karıştırmış olur. Eğer bir kişi hayatın her

²²² Elmalılı, III, 258-259.

²²³ Ateş, IV, 534, 535.

alanında Allah'ın hükmünü inkâr ve reddederse her bakımdan kâfir, zalim ve fasık sayılacaktır. İlâhî hükmü bazı noktalardan kabul eder, bazılarında reddederse iman ve İslâm'ını küfür, zulüm ve fıska karıştırmış olur". 44 ve 45. ayetler Yahudiler, 47. ayet Hristiyanlar hakkında inmiş olmakla birlikte bu hükümler bütün insanlar için geçerli genel kurallar niteliğindedir.²²⁴

Muhammed Hamidullah'a (ö. 1423/2002) göre bu ayetler, Yahudi ve Hristiyanlar hakkındadır. Ancak burada Yahudi ve Hristiyanların anılması, 'hasr' için değil, 'temsil' kabilindedir. Buna göre İslam ülkelerinde yaşayan yabancılar, kendi dini prensiplerine göre amel etmelidirler. Onlar herhangi bir anlaşmazlıkta, kendi dini ölçütlerine göre hükme razı olmalıdırlar. Ancak Müslüman bir hâkimin kararına başvurmak isterlerse onlara İslami kurallar çerçevesinde hüküm verilir. Nitekim Hz. Peygamber döneminde de Yahudiler kendisine başvurarak, hüküm vermesini istemişlerdir. Bu doğrultuda Müslümanlar zimmiyle kendi dini kurallarına göre hüküm vermelidir.²²⁵

Harfî okuma yönteminden yola çıkarak, "Allah'ın indirdikleriyle hükmetmeyenler" ayetindeki hükmetmeyi sadece Yüce Yaratanla sınırlandırmaya kalkmak Kur'an'ın ruhunu ve maksadını anlamamış olmaktır. Zira İslam tarihinde harfî okuma ve düz metin anlamayı kendisine prensip edinen Haricîliler, tekfir etmek suretiyle dışlamacı bir İslam'ın temsilciliğine soyunmuşlardır. Zaten Allah'ın indirdikleriyle hükmetmenin muhatabı, siyasi anlamda sadece yöneticiler değil, dini anlamda toplum katmanlarının bütün alanlarında bulunan tek tek sorumluluk sahibi bireylerdir.²²⁶

Söz konusu ayetler ile ilgili müfessirlerin görüşlerini değerlendiren Demirci'ye göre bunlar şu şekilde özetlenebilir:

Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyen kimse, Allah'ın onu isimlendirdiği gibi, kâfirdir. Fakat bunu dünya menfaati için veya nefsi arzularına uyarak yaptığında bu durum, onu dinden çıkararak bir küfür değildir. Allah'ın indirdiği haramı, helal görerek veya Allah'ın hükmünden daha üstün bularak, tercihen hükmederse, onu İslam'dan çıkararak bir küfürle kâfir olur. Allah'ın peygamberlerine indirdiği hükmü inkâr eden, Allah'tan geldiği konusunda şüphe eden kimse, kâfirdir. Allah'ın indirdiğinin gayrıyla hükmetmeğe zorlanan (el-Mükrih), bu işi yapmağa mecbur kalan (el-Mücber), kâfirlikle

²²⁴ Karaman ve dğr. 279.

²²⁵ Hamidullah, Muhammed, "İslam'da devletler hukuku", trc. Abdülkadir Şener, **İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi**, 3, 1997, 283.

²²⁶ Altıntaş, Ramazan, "İmam-ı Mâturîdî'de Din-Siyaset İlişkileri", **Milel ve Nihal**, 7 (2), 2010, 61.

itham edilemez. Allah'ın indirdiğinin gayrı ile hükmetmeyi te'vil eden kimseye küfürle hükmedilmez.²²⁷

3. En'am suresi 116. ayet

وَإِنْ تُطِيعْ أَكْثَرَ مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ

“Eğer yeryüzündeki insanların çoğuna uyarsan, seni Allah'ın yolundan saptırırlar. Onlar zandan başka bir şeye uymazlar, onlar ancak yalan söylerler”²²⁸

Ömer Abdülhakim²²⁹, Ebu Muhammed Asım, Bağdadi, Abdulkadir bin Abdulaziz ve benzer görüşte olan kişi ve kesimlere göre, ayette belirtildiği şekilde insanların çoğu yanlış yoldadır. Bu nedenle çoğunluğu merkez alan demokrasi gibi yönetimleri yürüten ve benimseyenler, kafirdirler. Zira demokrasi halkı, en üst otorite olarak kabul eder. Bu, çoğunluğun hükmü ve çoğunluğun dinidir. Onlara helal ve haramları belirleyen; halkın çoğunluğudur. Dolayısıyla demokrasinin ilahı ve Rabbi çoğunluktur.²³⁰

Bu ayete göre insanların çoğunluğunun yanlış yolda olduğu vurgulanmaktadır. Bu kimselere uyulduğunda onlar, bireyi dalalete sürüklerler. Zira bilgiyle değil, sanı ile hareket etmektedirler. Hakikat ise, çoğu zaman sanılanların aksinedir.

Fahredden Râzî'ye göre bu ayet, yeryüzündeki insanların çoğunun delalette olduklarını gösterir, çünkü başkasını saptıranda mutlaka bir sapıklığın bulunması gerekir.²³¹

Kurtubî (ö. 656/1258) ise bu ayette geçen 'ekserü men fi'l-ard' ifadesinin, kâfirlere yönelik olduğunu söylemiştir²³².

²²⁷ Demirci, Sabri, “Maide suresi 44, 45 ve 47. Ayetleri hakkında müfessirlerin görüşlerinin tahlili”, **CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, 11 (2), 2013, 414.

²²⁸ Râzî, XXV, 95.

²²⁹ Ömer Abdülhakim, **Küresel İslami direniş çağırısı**, 283.

²³⁰ Ebu Ömer el-Hüseyini el-Kureyşi el-Bağdadi. “İslam devleti işte bu bizim akidemiz”, 12/04/2017 (<http://www.takvahaaber.net/dunya/islam-devleti-iste-bu-bizim-akidemiz-h10452.html>); Ebu Muhammed Asım, **Demokrasi dindir**, www.davetvecihad.com. (t.y, y.y), 18; Abdulkadir b. Abdulaziz, İman ve Küfür, www.davetvecihad.com (t.y, y.y), 7-8; Ebu Muhammed Asım, **Demokrasi dindir**, www.davetvecihad.com. (t.y, y.y), 47.

²³¹ Râzî, XXV, 95.

²³² Kurtubî, II, 137-138.

Taberî (ö. 310/923), bu ayetteki ‘ekser men fi’l-ard’ umumi ifadesini, peygamberin zamanındaki kâfirlere hitap ettiğini söylemektedir, çünkü o zamanda çoğu insanlar Müslüman değildiler²³³.

Buradaki ‘ekser men fil ard’ ifadesi, Mâtürîdî (ö. 333/944) ve Alûsî²³⁴,ye göre yeryüzündeki insanların çoğu demek değildir. Bu ayetle Peygamberi putlara ibadet etmeye davet eden müşrikleri kastedilmektedir²³⁵.

İbn Kesîr (ö. 774/1373) bu ayetle ilgili olarak, “Yüce Allah yeryüzündeki Âdemoğullarının çoğunun durumunu bildiriyor ve onların sapıklık üzere olduklarını haber veriyor” şeklinde yorum yapmıştır.²³⁶

Şevkânî de (ö. 1250/1834) tefsirinde daha farklı yaklaşarak, ayetteki ‘Ard’ kelimesinin Mekke anlamına geldiğini nakletmektedir.²³⁷

Bu ayette yer alan ‘ekseru’n-nâs’ kelimesini anlamak için, ilgili ibarenin Kur’an’da geçtiği ayetlere bakmak gerekmektedir. Şöyle ki: Bu ifade Kur’an’da toplam 20 yerde geçmektedir. Ayetlerde, “insanların çoğu bilmezler”²³⁸, “insanların çoğu şükretmezler”²³⁹, “insanların çoğu iman etmezler”²⁴⁰, insanların çoğu nankörlükte direnerek yüz çevirdiler”²⁴¹, “sen ne kadar çaba harcasan da insanların çoğu iman etmez”²⁴², “insanların çoğu şükretmezler”²⁴³ anlamlarında kullanılmıştır.

Kur’an’da yer alan ‘ekseru’n-nâs/insanların çoğu’ ifadesinin geçtiği ayetlere bakıldığında bunların büyük çoğunluğunda, müşrik liderler ve zamana hüküm veren Dehriilerin muhatap alındığını görebiliriz. Bir kısım ayetlerde ise bu önde gelen kimselere uyan ve tabi olan şahıslar olduğu anlaşılmaktadır.

Müşriklerin, Kur’an ve Hz. Peygamberi inkâr ettikleriyle ilgili ayetlerdeki ‘insanların çoğu’ ifadesi Müslümanlara yönelik değildir. Ancak dünyevileşme, Allah’ın va’dinin gerçekleşmesi, nankörlük gibi konularda Müslümanlar arasında yanlış anlayışlar ortaya çıktığında bu ayetler, “Ey Müslümanlar, eğer kendinizi

²³³ Taberî, III, 335.

²³⁴ Alûsî, IV, 257.

²³⁵ Mâtürîdî, IV, 228.

²³⁶ İbn Kesîr, III, 289.

²³⁷ Şevkânî, II; 218.

²³⁸ el-A’râf 187, el-Câsiye, 45/26, el-Mü’min, 40/57, en-Nahl, 16/38, Rûm, 30/6, 30, Sebe, 34/28, 36; Yûsuf, 12/21, 40, 68.

²³⁹ el-Mü’min, 40/61, Yûsuf, 12/38.

²⁴⁰ el-Mü’min, 40/59, Hûd, 11/7, er-Ra’d, 13/1.

²⁴¹ el-İsrâ, 17/89, el-Furkân, 25/50.

²⁴² Yûsuf, 12/103.

²⁴³ el-Bakara 2/243.

toparlamazsanız Allah'ın eleştirdiği müşriklere, Yusuf'un kardeşlerine benzer, onlar gibi olursunuz” mealinde yorumlanabilir.²⁴⁴

Bu yaklaşımlar doğrultusunda ayetteki mekân ve insanlar, bazı kimselerin sandığının²⁴⁵ aksine, herkesi yönelik olmayıp, belirli bir kitleye mahsustur. Burada Mâtürîdî'nin yaklaşımı da dikkat çekicidir. Zira ona göre söz konusu kimseler, Mekke'de olup, çoğunluğu teşkil eden müşrikler hakkındadır.

²⁴⁴ Kılınçlı, Sami, “Kur'an-ı kerim'deki “ekseru'n-nâs” lafzının bağlamları ve muhatapları”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 37, 2014, 198.

²⁴⁵ Hîfî, 52-59.

SONUÇ

Günümüzde bazı kesim ve kimselerin kendi düşünce ve hareket tarzlarını desteklemek amacıyla referans olarak kullandıkları Kur'an ayetlerinden oluşan nasları, kendi eylemlerinin haklılığına gerekçe olarak sunmaktadırlar. Kendilerine taraftar toplama veya mensuplarını zinde tutmak amacıyla nasları bir propaganda aracı olarak istimal etmektedirler. Ancak söz konusu nasların bir kısmını oluşturan Kur'an ayetlerini anlayış biçimleri, Selef-i salihin, klasik dönem müfessirleri ve çağımızdaki âlimlerin çoğu tarafından kabul görmemiştir.

Kur'an'da mü'min, müşrik ve Ehl-i kitab'a yönelik şiddet kullanma amacıyla referans olarak kullanılan bazı ayetlerin onların anladığı şekilde değerlendirilmesi, Kur'an'ın genel ilkeleri ile çelişmektedir. Nitekim "Gerçek Rabbinizden gelendir. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin"²⁴⁶, "Eğer Rabbin dileyseydi yeryüzünde bulunanların hepsi topluca iman ederlerdi. Hal böyleyken, mümin olsunlar diye sen insanları zorlayıp duracak mısın?"²⁴⁷ gibi ayetler, şiddet ve zorlama kullanarak insanların Müslüman yapılması şeklindeki yaklaşımlara müsaade etmemektedir. Zira konuyla bağlantılı Kur'an ayetleri arasında anlam bütünlüğünü sağlamak gerekmektedir. Buna göre de öne çıkarılan ayetlerin, diğer ayetler doğrultusunda anlamlandırılması zorunlu görünmektedir. Kur'an'ı temel referans olarak kabul eden kimselerin, söz konusu belirli ayetlere odaklanması ve diğer ayetleri gözardı etmeleri de kendi içlerinde çelişki ve tutarsızlık olduğunu göstermektedir.

Şiddet yanlısı ve hatta bunu bir zorunluluk gören dini kesimlerin kaynak olarak kullandıkları tüm nasları, tarihsel ve metinsel bağlamından kopuk olarak anladıkları görülmektedir. Nitekim günümüzde mevcut olan bu tür oluşumların benzerinin, İslam tarihinin daha ilk dönemlerinde de var olduğu bilinmektedir. Tarihsel süreçte bunun en belirgin örneği Hâricîler olmuştur. Kur'an ayetlerinin te'vil ve tefsirinden uzak bir şekilde onları anlamada akla yer vermeyerek, nassa doğrudan bağlılıklarını gösteren Hariciler hakkında Hz. Ali'nin, "Hak sözle, batıl murad etmektedirler" şeklindeki

²⁴⁶ Kehf, 18/29.

²⁴⁷ Yûnus, 10/99.

tespiti, günümüzdeki bu yönlü yaklaşımların anlaşılmasında önemli bir veri sunmaktadır.

Marjinal nitelikli bu tür oluşumların düşünsel arkaplanında, kendi kabul ve ilkelerin doğrultusunda dini anlama ve yaşama olduğu gibi, başkalarına da kendi algı ve ilkelerini dayatma suretiyle yaşatma bulunmaktadır. Bu doğrultuda da kendisi gibi düşünmeyenleri, dini açıdan dışlama; sosyal açıdan da kendisi gibi olmadığı ve yaşamadığı sürece hayat hakkı tanımama, temel bir ilke olmuştur. Bu amaçla kendi anlayış biçimi doğrultusunda sosyal hayatı düzenleme, yani “Allah’ın hükümlerinin hâkim olduğu” ortamlar oluşturma, en öncü idealleri arasına girmiştir.

Bu amaçları doğrultusunda “el-Cihad fi sebilillah” ilkesiyle hareket ederek, uygun zeminlerde eylem imkânı bulmuşlardır. Gayelerinin tamamen dini oluşu anlatmak amacıyla, konuyla ilgili olduğunu kabul ettikleri Kur’an ayetlerini referans olarak kullanmışlardır. Bu doğrultuda Müslüman bölgeler onların yerleşme mekânları olmuştur. Ancak bu tercihlerinde, öbeklendikleri yerlere bakıldığında, o bölgelerin ya savaş halinde olan topraklar olduğu ya da herhangi bir devlet yönetim ve otoritesinin bulunmadığı sahalar olduğu görülmektedir.

Hâlihazırda varlık mücadelesi verdikleri söz konusu topraklarda savaşın ve iç karışıklığın ortadan kalkmasıyla, devlet otoritesi olmayan bir başka topraklara gittikleri onların tabiriyle “hicret ettikleri” görülmektedir. Öte yandan bu tür marjinal örgütlerin, Afganistan, Irak, Suriye ve Afrika’da yeşermesi de yine söz konusu bölgelerdeki devlet otoritesinin yokluğu, zayıflığı veya yetersizliği sonucu olduğu da belirgindir.

Bu tür düşünce mensuplarının çeşitli gerekçelerle bu oluşumlara “iradi” katılımın, dini açıdan geçerli bir mazereti olmamalıdır. Zira öncelikle Kur’an’a bütüncül bakmamaktadırlar. Kur’an-ı Kerim’de onca bağışlama, iyi davranma ve haksızlık yapmama, müminleri din dışına itmeme gibi ayetler bulunmasına rağmen, seçmeci ve algıda seçici bir yaklaşım sergileyerek, arzularına muvafık ayetleri referans olarak kullanmaktadırlar. Ancak bu ayetlere de yine kendi önyargıları ekseninde yorumlamaktadırlar. Bu doğrultuda da müşriklerle ilgili ayetleri, kendileri gibi düşünmeyen Müslümanlara uyarlamaktadırlar. Oysaki Hz. Peygamber hiçbir Müslümanı şirke nispet etmemiştir. Yine Hz. Peygamber, etrafında bulunan münafıkları deşifre etmemiştir. Zira kelime-i şهادet getirdikleri halde bazı kimselerin münafık olduklarını Hz. Muhammed bilmesine rağmen, onların bilgisini kendi özünde saklı tutmuştur. Oysaki marjinal düşünce mensupları, kelime-i şهادet getiren, namaz kılan

ve oruç tutan ama kendileri gibi düşünmeyen müminleri, müşrik olarak tanımlamışlar ve Kur'an merkezli "dini gerekçelere" dayanarak, rahatlıkla öldürmüşlerdir.

Ümmetin ve âlimlerinin çoğunluğunun söz konusu kesim ve kimseleri ve onların biat ettiği önderlerinin anlayışlarını tasvip etmediği görülmektedir. Bu doğrultuda "marjinal", "aykırı" ve "protest" yaklaşımcı zihniyetin ürünü olan bu tür örgütlerin Kur'an'a yönelik yaklaşım, tefsir ve yorumlama biçimleri, marjinal olarak kalmaktadır. Bu azınlığın, İslam'ı ve Müslümanları temsil ettiği söylenemez. . Zira her kesim, din, görüş, mezhep ve anlayışta mutlaka aşırı uçlar mevcuttur.

İslam dini insanlığa huzur, barış ve güven sağlamak için vardır. İslam, ilke olarak kin, nefret ve düşmanlığı yasaklar ve her koşulda hak, hukuk, adalet ve barış nceler. İslam inanç, kültür ve geleneğinde gerekersiz ve öteki olması bağlamında din savaşı yoktur. Cihat, insanlığın hukukunu ve toplumsal yararı korumaya yöneliktir. Cihat, insanlığın hukukunu koruma amaçlıdır.

KAYNAKÇA

BİBLİYOGRAFYA

- Abdulkadir b. Abdulaziz : **İman ve Küfür**, www.davetvecihad.com (t.y, y.y)
- AKA, Asiye : “Şiddet ve Türlerine Sosyolojik Bakış”, **II. International Applied Social Sciences Congress**, Antalya, 19-21 Nisan 2018.
- ALTINTAŞ, Ramazan : “İmam-ı Mâtürîdî’de Din-Siyaset İlişkileri”, **Milel ve Nihal**, 7 (2), 2010, 53-66.
- ALÛSÎ, Ebü's-Senâ Şehâbeddîn : **Ruhü'l-meani fî tefsiri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî**, Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi..
- ANONİM : **Kalu an devleti'l-Bağdadi**, el-Kaidetü el-Feteva bi-vücubi kitali tanzimü'd-devle, [http://islamion.com/news/كتاب\(قالوا عن دولة البغدادي\).جمعت فيه "القاعدة" الفتاوى بوجوب قتال الدولة تنظيم "الدولة](http://islamion.com/news/كتاب(قالوا عن دولة البغدادي).جمعت فيه), 2015.
- ATEŞ, Süleyman : **Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988.
- AZZAM, Abdullah : **Şehid Abdullah Azzam külliyyatı** (İstanbul: Buruc Yayınları, 2013)
- BAĞDADÎ, Ebu Ömer el-Hüseyini : **İslam devleti akidesi** <http://www.takvahaber.net/dunya/islam-devleti-iste-bu-bizim-akidemiz-h10452.html>
- BAYRAM, Enver : “Kur'an'da geçen ‘ey insanlar’ ve ‘ey iman edenler’ hitaplarıyla başlayan ayetler arasında bir mukayese”, **Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 5 (1), 20017: 161-184.
- BEGAVÎ, Ebu Muhammed : **Tefsîrü'l-Begavî: Meâlimü't-tenzîl**, Beyrut: Darü'l-marife, 1987..
- BİLMEN, Ömer Nasuhi : **Kur'an-ı Kerim'in Türkçe meali alisi ve tefsiri**, İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1971.
- BUHÂRÎ, Ebu Abdullah : **Sahîhü'l-Buhârî: el-Câmiu'l-müsnedü's-sahîh**, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

- CEVHERÎ, İsmâil b. Hammâd : **es-Sihâh**, tah. Ahmed Abdulğafur Attâr, Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 1990.
- CÜHENÎ, Mahi b. Hammad : **el-Mevsüatü'l-müessera fi'l-edyani ve'l-mezahib ve'l-ahzabi'l-muasara**, Kahire: Darü'n-nedve, 2008.
- DEMİRCİ, Sabri : “Maide suresi 44, 45 ve 47. Ayetleri hakkında müfessirlerin görüşlerinin tahlili”, **CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, 11 (2), 2013.
- DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI : **DAİŞ'in temel felsefesi ve Dini Referansları Raporu**, Din İşleri Yüksek Kurulu, Ankara. (Giriş: 12/07/2018)
- DOĞAN, İsmail : **Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar**, İstanbul: Pegem, 2000.
- EBÛ DÂVUD, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi es-Sicistanî : **es-Sünen**, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- EBU MUHAMMED ASİM : **Demokrasi dindir**, www.davetvecihad.com. (t.y, y.y).
- ELMALILI, Hamdi Yazır : **Hak Dini Kur'an Dili**, Ankara: Akçağ Basım Dağıtım, 1995..
- ERGİL, Doğu : “Şiddetin Kültürel Kökenleri”, **Bilim ve Teknik** 399 (2001):40- 41.
- ERGİL, Doğu : **Türkiye'de Terör ve Şiddet**, Ankara: Turhan Kitabevi 1980.
- ERTEN, Yavuz ve ARDALI, Cahit : “Saldırganlık Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapıları”, **Cogito** 6-7 (1996):143-164.
- FARAC, Muhammed Abdussalam : **el-Cihâd el-Ferîdetü'l-gâiba**, b.y, 1981.
- GAZZÂLÎ, Ebû Hamid : **Kitabu Faysalü't-tefrika beyne'l-İslâm ve'z-zendeka**, Kahire: Matbaatü's-saade, 1325.
- GÖKKIR, Bilal-GÖKKIR, Necmettin : ”Sufi or Salafi? Alusi's Struggle For His Reputation Against Ottoman Bureaucracy With His Tafsir, Ruh al-Maani”, **Usûl İslam Araştırmaları**, XXVII, 2017.

- HABEŞ, Muhammed : **Nususu'l-unf ve't-tahrizi ale'l-kitali fi'l-Kur'an ve'l-hadis**, news syrian.net/ar/content. نصوص العنف والتحريض (Giriş: 10/10/2018).
- HADDAD, Husam : **Hitabü'l-unf ve'd-dem fi'l-fikhi'l-İslami**, Daru İbn Ruşd, 2018.
- HAMİDULLAH, Muhammed : "İslam'da devletler hukuku", trc. Abdülkadir Şener, **İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi**, 3, 283-299.
- HÎTÎ, İmadüddîn : **Şübehat Tanzîm e'd-devlet el-İslamiyye ve ensârihi ve'r-red aleyhi**, y.y., 2015.
- İBN AŞÛR, Muhammed b. Tâhir et-Tunusi : **Tefsîrû't-Tahrîr ve't-Tenvîr**, y.y., 1973.
- İBN KESİR, Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer : **el-Bidâye ve'n-nihâye**, Beyrut: Mektebetü'l-Maârif, 1981.
- KARAMAN, Hayreddin, Çağrıcı, Mustafa, Dönmez, İbrahim Kâfi, Gümüş, Sadrettin : **Kuran Yolu: Türkçe Meal ve Tefsir**, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2003.
- KILINÇLI, Sami : "Kur'an-ı kerim'deki "ekseru'n-nâs" lafzının bağlamları ve muhatapları". **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 37, 2014, 165-201.
- KIRCA, Celal : "Mezhebi Tefsir Ekolünün Ortaya Çıkışı", **İslâmî Araştırmalar**, 1987, 5, 52-61.
- KUÇURADİ, Ioanna : "İnsan Haklarından Devlet Kavramına", **Silinen Yüzler Karşısında Terör**, ed. Cemal Güzel, Ankara: Ayraç Yayınevi, 2002.
- KURTUBÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî : **el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'ân**, tsh. Hişam Semîr el-Buhari, Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003.
- MÂTÜRİDÎ, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd : **Kitâbü't-Tevhîd**, thk. Bekir Topaloğlu, Muhammed Aruçi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2002.
- MÂTÜRİDÎ, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd : **Te'vilâtü'l-Kur'ân**, nşr. A. Vanlıoğlu-Bekir Topaloğlu, İstanbul: Mizan Yayınevi, 2005-2007.

- MÜSLİM, Ebü'l-Hüseyin el- Kuşeyrî en-Nisaburî Müslim b. el-Haccac : **Sahîh-i Müslim**, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- ÖMER ABDÜLHAKİM, Ebu Musab es-Suri : **Küresel İslami direniş çağrı**, trc. La Tedri İstanbul: Anlatı yayınları, 2014.
- RÂZÎ, Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin : **et-Tefsîrû'l-kebir: Mefatîhü'l-gayb**, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- RÛMÎ, Fehd b. Abdurrahman b. Süleyman : **İtticâhâtü't-tefsîr fi'l-karnî'r-râbi aşara**, Beyrut: Müeesesetü'r-risâle, 1997.
- SÂBÛNÎ, Muhammed Ali : **Saffetü't Tefâsîr:** Kahire: Daru's Sabuni, 1997.
- SAMBUR, Bilal : "Din Şiddet üretir mi", **Din ve Şiddet: Tarihi, Dini, Siyasi, Kültürel, Sosyo-Psikolojik Boyutlarıyla**, ed. Faruk Sancar (Rize, 2015):99-111.
- ŞEVKÂNÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlani : **Fethü'l-kadîr: el-câmi' beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min ilmi't-tefsîr**, Kahire: Mustafa el-Babi el-Halebi, 1964.
- TABERÎ, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid : **Câmiü'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân**, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1986.
- TAY, Hekim : "Kur'an'ta tağut kavramı", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 27 (2), 2017, 215-228.
- TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre : **Sünenü't-Tirmizî**, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- TOKAT, Latif : "Şiddetin Panaromasında Dinin Yeri Olabilir mi?", **Din ve Şiddet: Tarihi, Dini, Siyasi, Kültürel, Sosyo-Psikolojik Boyutlarıyla**, ed. Faruk Sancar (Rize, 2015):25-30.
- ÜNSAL, Artun : "Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi", **Cogito** 6-7 (1996): 29-36.
- WELLMAN, James K. JR. Ve TOKUNO, Kyoto : "Dinsel Şiddet Kaçınılmaz mıdır?", trc. İhsan Çapçioğlu, **Dinî Araştırmalar**, 7/20, (2004): 361-368.
- ZEMAŞSERÎ, Ebu'l-Kasım Carullah : **Tefsirü'l-Keşşaf an hakaiki't-tenzil ve uyuni'l-ekavil fî vücuhî't-te'vil**. thk. Muhammed Mürsi Amir, Kahire: Dârü'l-Mushaf, 1977.

ÖZGEÇMİŞ

16.04. 1990 yılında Suudi Arabistan, Medine-i Münevvere’de doğan Hüseyin İhtibar, ilk ve ortaokulu burada tamamladı ve 2008 senesinde Medine Tayyibe Fen Lisesi’nden mezun oldu. Ardından Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ni kazanarak kayıt yaptırdı ve buradan 2014 yılında mezun oldu. 2015 tarihinde İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim dalında Yüksek Lisansa başladı ve 2019 senesinde Prof. Dr. Bilal Gökür danışmanlığında tezini tamamladı. İhtibar, evli ve bir çocuk babasıdır.